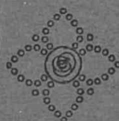
Cehoslovacii și Românii

Expunere istorică

de

ION I. NISTOR

Profesor la Universitatea din Cernăuți.
Membru al Academiei Române.



CERNĂUȚI 1930

INSTITUTUL DE ARTE GRAFICE ȘI EDITURĂ „GLASUL BUCOVINEI"
CERNĂUȚI, STRADA I. FLONDOR 33

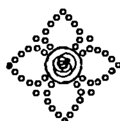
Cehoslovacii și Românii

Expunere istorică

de

ION I. NISTOR

Profesor la Universitatea din Cernăuți.
Membru al Academiei Române.



CERNĂUȚI 1930

INSTITUTUL DE ARTE GRAFICE ȘI EDITURĂ „GLASUL BUCOVINEI"
CERNĂUȚI, STRADA I. FLONDOR 33

12629

Extras din „Codrul Cosminului“, anul VI. Buletinul *„Institutului de Istorie şi Limbă“* de pe lângă Universitatea din Cernăuţi.

Către Cetitori,

Suferințele din trecut și interesele politice și economice din prezent și viitor, constitue cea mai puternică chezășie pentru taria și trăinicia legăturilor noastre cu națiunea cehoslovacă, amica și vecină. România și Cehoslovacia, ambele întregite în hotarelei lor etnice și istorice, sunt, alături de Polonia, factorii cei mai vajnic pe care se razemă pacea și propășirea culturală și economică a acestor părți ale Europei.

Colaborarea rodnică și folositoare între aceste state, reînviate la o nouă viață politică și națională după marele război, depinde în bună parte de încrederea pe care trebue să o aibă una față de alta. Iar această încredere, la rândul ei, nu poate să se sprijine pe nimic mai sigur, ca pe cunoașterea reciprocă. Cu cât ne vom cu=noaște mai bine, cu atâta ne vom iubi și ne vom respecta mai mult, și cu atât ajutorul reciproc, de care avem nevoie, va fi mai larg și mai eficace.

Pătruns de această convingere și călăuzit de sinceră admirație pentru națiunea cehoslovacă, pentru suferințele ei din tracut și pen=tru jertfa, priceperea și energia cu care a izbutit să=și redobân=dească libertatea și să=și înfăptuiască idealul său național, am rostit, la 10 Martie 1929, în Aula Universității o conferință, tratând de=spre Republica Cehoslovacă. Interesul pe care publicul larg l'a manifestat față de acest subiect, m'a determinat să=l desvolt într'o expunere mai larga și mai cuprinzătoare, insistând îndeosebi asupra relațiunilor politice, religioase și culturale dintre Cehoslovaci și Ro=mâni. Rodul acestei hotărîri este lucrarea de față în care am în=cercat să desfășor înaintea cetitorului fazele cele mai importante din desvoltarea istorică a națiunii cehoslovace în continuă paralelă cu istoria Românilor. Am stăruit asupra luptelor seculare pe care Ceho=slovacii le purtaseră împreună cu Românii pentru apărarea exis=stenței lor naționale, grav amenințată, ca și a noastră, de imperia=lismul austro=maghiar.

Un capitol întreg este dedicat activității prodigioase a marelui om de stat T. G. Masaryk, care, prin înalta sa înțelepciune politică

și prin naționalismul său luminat, a izbutit să realizeze visul de aur al națiunii sale. Activitatea sa din timpul războiului a fost pilduitoare și pentru refugiații români, asemenea unui izvor de nobile și îndrăznețe îndemnuri.

In anexă am reprodus câteva documente dela Mihai Viteazul și alți domnitori români, ce fusese publicate în „Prager Presse", precum și o amintire de călătorie a neuitatului Ion Urban Jarnik, pentru a le face mai ușor accesibile cercetătorilor români.

Fie ca modesta mea lucrare să contribue la adâncirea vechii pretenii dintre Cehoslovaci și Români! Mulțumirea sufletească de a fi putut contribui câtuși de puțin la această măreață operă de apropiere și înfrățire între două neamuri, răsplătește cu prisosință toată munca și silința mea.

Cernăuți, Decemvrie 1929.

ION I. NISTOR

ION I. NISTOR

CEHOSLOVACII ȘI ROMÂNII

I

Vecinătatea teritorială şi înrâurinţele religioase.

In urma războiului mondial ţara noastră, lărgită şi întregită în hotarele ei etnice şi istorice, a ajuns din nou vecină de hotar cu Republica Cehoslovacă, reînviată şi ea, ca un fönix întinerit, din cenuşa suferinţelor şi umilinţelor seculare, la o nouă viaţă politică, liberă şi independentă. Această vecinătate, care poate pentru mulţi ar părea de dată recentă, este în realitate totuş foarte veche. Ea datează din vremurile bătrâne, când începuseră să se închege cele dintâi organizaţii politice la Români. Din nenorocire, aceste legături n'au fost de lungă durată, ci ele s'au rupt curând prin vitregia vremurilor şi forţa împrejurărilor, şi rupte au rămas timp de o mie de ani. Renaşterea politică a Cehoslovacilor a făcut ca străvechile legături să fie reluate şi reînodate curând, şi ca vechea vecinătate de hotar să fie restabilită în zilele noastre spre binele şi prosperitatea ambelor naţiuni.

Principatul Moraviei-Mari, întemeiat pe la anul 830 d. H. de energicul principe Moimir, întărit de fiul şi urmaşul său Rostislav şi lărgit până la Tisa, se mărginea pe vremurile acelea la răsărit cu voevodatul românesc al lui Menumorut, care cuprindea în hotarele sale Bihorul, Salajul, Satu-Mare şi Maramureşul. Dar din nefericire această vecinătate n'a durat decât câteva decenii, fiindcă pe timpul domniei lui Svatopluk, nepotul şi urmaşul lui Rastislav, Ungurii năvăliră în principatul morav, cuprinseră o bună parte din el, întrerupând astfel megieşia politică între Cehoslovaci şi Români. Izolarea Cehoslovacilor de Români s'a făcut în detrimentul închegării politice şi al propăşirii culturale şi economice a ambelor ţări. Dar cu toată scurtimea ei, această vecinătate, întreruptă prea curând de Ungurii lui Arpad, lăsă urme adânci şi durabile în viaţa religioasă a poporului român.

Protopărinţii noştri îmbrăţişaseră la început, precum se ştie de altfel, creştinismul în forma lui latină. In vremurile acelea îndepărtate

limba latină, împreună cu cea ebraică şi elină, erau cele trei limbi sacre, în care era îngăduită propovăduirea învăţăturii creştine. Părerea aceasta preconcepută stăpâni sufletele multă vreme, fiindcă era susţinută cu multă îndărătnicire de iperzelul aderenţilor ei, de aşa numiţii *trilincvişti*, cari încercau să producă dovezi din sfânta scriptură pentru susţinerea tezei lor. Primul atac mai serios împotriva trilincviştilor se făcu din partea lui Rastislav, stăpânitorul Moraviei, care, dorind să îmbrăţişeze religiunea creştină cu tot poporul său, chemă pe fraţii *Chiril* şi *Metodie* din Macedonia şi le ceru să propovăduiască învăţătura lui Hristos în limba slavă. Pe vremea aceea Macedonia împreună cu aproape întreaga Peninsulă Balcanică era cuprinsă de seminţii slave, cari, în nepotolitul lor dor de pribegie, înaintau mereu dela Dunăre spre sud, ajungând până în Ahaia şi Peloponez. Fraţii Chiril şi Metodie se conformară dorinţei lui Rastislav, veniră în Moravia (862) şi începură să propovăduiască acolo creştinismul în limba slavă. In scopul acesta dânşii tălmăciră şi sfânta scriptură în această limbă, folosindu-se de un alfabet special, născocit anume după isvodul minusculelor greceşti şi cunoscut sub numele de alfabet *glagolitic*. Un învăţăcel al lui Chiril, Clementie, simplifică mai apoi alfabetul glagolitic şi plăzmui din el un alfabet nou, numit *chirilic*, în cinstea dascălului său Chiril. Acest alfabet s'a păstrat până astăzi la unele dintre popoarele slave ca Ruşii, Bulgarii şi Sârbii. El a rămas multă vreme în uz şi la Români, până ce fusese înlocuit cu alfabetul latin şi anume mai întâiu în Ardeal, apoi în Principate pe vremea lui Cuza Vodă, în Bucovina sub Mitropolitul Teofil Bendela (1874), iar în Basarabia numai la 1918 după unire. Astfel izbutiră fraţii Chiril şi Metodie să frângă rezistenţa trilincviştilor şi să obţină recunoaşterea limbii slave ca a *patra limbă sfântă*, în care să se poată propovădui dogmele învăţăturii creştine. Prin netăgăduitele lor merite pentru răspândirea credinţei creştine în Moravia şi ţările vecine, fraţii Chiril şi Metodie deveniră adevăraţii apostoli ai Slavilor.

După moartea ierarhilor Chiril şi Metodie şi după desfiinţarea statului morav de către Unguri, nouă dintre învăţăceii apostolilor se răspândiră în ţările vecine pentru a propovădui şi răspândi acolo credinţa în limba slavă. Şase dintre aceşti învăţăcei şi anume *Gorazd*, *Clementie*, *Laurentie*, *Naum*, *Sava* şi *Anghelar* trecură în Bulgaria, pentru a propovădui acolo creştinismul, ajungând cu vremea episcopi bulgari. Alţi misionari cucernici pătrunseră în Panonia, în Dacia, în

Silezia, Sarmaţia şi Dalmaţia pentru a-şi împlini acolo apostoleasca lor chemare.

Două cronografii vechi privitoare la viaţa şi activitatea fraţilor Chiril şi Metodie ne aduc informaţiuni preţioase în legătură cu activitatea ucenicilor şi învăţăceilor lui Chiril şi Metodie în ţările in care se aşezaseră. In „Officium Ss. *Cyrilli et Methodi*" editat de Hirschmetzel, citim că Metodie, îndată ce se întoarse la Velehrad, capitala Moraviei, se dedică cu tot adinsul activităţii sale arhipăstoreşti, pe care o împărţia cu alţi şapte episcopi. Aceştia ajunseră cu vremea în fruntea diverselor eparhii din Sclavonia şi Sarmaţia [1]). O altă cronică: „*Sacra Morava, Historia sive vita SS. Cyrilli et Methodi*", editată de Stredovski, este mai explicită în această privinţă, relatând că misionari ai apostolilor Chiril şi Metodie ar fi, *Bezrad în Polonia, Wizrog în Sarmaţia, Zandow în Dacia, Navrok în Rusia*, în *Alpii Valahiei Moznopon, Oslav* în vechea Quadramene, Silezia şi mulţi alţii în Bulgaria, Dalmaţia şi Croaţia [2]). Din mărturia aceasta ar rezulta deci că învăţăceii apostolilor Chiril şi Metodie şi anume *Zandov* sau *Sandu* ar fi propovăduit creştinismul în limba slavă în Dacia, iar *Moznopon în Carpaţii Valahici, adecă în munţii sau alpii româneşti.* Dar cum Românii erau creştini pe vremea aceea, mărturia cronicei n'ar putea găsi altă interpretare, decât în sensul că Sandov şi Moznopon ar fi întărit creştinismul între Români, înlocuind totodată limba liturgică latină prin cea slavonă.

Date interesante cu privire la chestiunea înlocuirii limbii latine prin cea slavă în biserica noastră găsim şi în aşa numitul *Čarstvenic de la Buda*, o colecţie de biografii ale domnitorilor bulgari, adunate de *Paise* pe la 1150 după nişte manuscripte mai vechi. Reproducând aceste manuscripte, Paise spune: „După aceea părintele Teofilact a invitat pe împăratul Asan de a trece în Valahia să o cucerească şi să o curăţe de *erezul roman*, care pe atunci domnia în ea. Şi Asan

---

1) *Officium Ss. Cyrilli et Methodi*, ed. Hirschmetzel, „Methodium ad sedem Willbradensem reversus, pastoratus sui munnus cum septem episcopis, quos rex et Cyrillus diversis Sclavoniae et Sarmatiae regionibus praefecerat, solerter obibat".

2) *Sacra Morava Historia sive vita SS. Cyrilli et Methodi*, ed. *Stredovski*, Solisbaci, MDCCX, p. 231: „Apostolorum nostrorum missionarii sunt: Bezrad in Pannonia, Wyzrog in Sarmatia, *Zandov in Dacia*, Nawrok in Russia, *in Alpibus Walahicis Moznopon*, Oslav in vetere Quadramene, Silezia et plures alii, per Bulgariam, Croatiam et Dalmatiam"; cfr. A. D. Xenopol, Ist. Rom. I. ad. I, p. 451.

s'a dus şi a supus ambele Vlahii sub stăpânirea sa şi a silit pe Vlahi, cari până atunci citeau în limba latină, să lase mărturisirea romană şi să nu citească în limba latină, ci în limba bulgară, şi s'a poruncit ca celui ce va citi în limba latină, să i se taie limba şi de atunci Valahii au început a citi bulgăreşte" [1]).

Din mărturiile acestea se desprinde un fapt bine stabilit şi anume că introducerea limbii liturgice slave la Români stă în strânsă legătură cu activitatea fraţilor Chiril şi Metodie cât şi a învăţăceilor acestora şi că această schimbare s'a produs după toată probabilitatea pe timpul vecinătăţii politice dintre Cehoslovaci şi Români.

---

[1]) Cfr. I. Bogdan, *„Analisa critica a câtorva notiţe despre introducerea liturgiei slave la Români"*, în *„Convorbiri Literare"*, XXIII, p. 295 urm.; cfr. şi D. Onciul, *Papa Formosus în tradiţia noastră istorica*, în „Lui Tit. Maiorescu, Omagiu", Bucureşti, 1900, p. 620—631.

II

Expansiunea elementului românesc asupra teritoriului cehoslovac.

Aşezarea Ungurilor în Panonia despărţi pentru o mie de ani pe Cehoslovaci de Români. Dar nici în timpul acesta, relaţiile româno-cehoslovace n'au fost cu totul întrerupte, ci din potrivă, ele au fost întreţinute încă multă vreme prin pribegii români, cari, în năzuinţa lor de expansiune spre nord şi nordvest, pătrunseră pe vremuri adânc în munţii Moraviei şi ai Galiţiei, ajungând cu turmele lor până în Beschizi. In Galiţia, Silezia şi Moravia elementul românesc s'a conservat multă vreme ca entitate etnică aparte, până ce fu absorbit de masele slave ce-l înconjurau.

Migraţiunile acestea, pornind din Ardeal şi Maramureş, străbătură întreg cuprinsul Rusiei-Subcarpatice şi al Slovaciei de astăzi, pentru a pătrunde pe văi în sus în Carpaţii cari despart basinul Tisei şi al Dunării de cel al Moravei, al Vistulei şi al Nistrului. Dar nu toţi emigranţii aceştia, în dorul de expansiune, pătrunseră în munţi. Mulţi din ei se aşezară în regiunea deluroasă dela poalele Carpaţilor, umplând meleagurile acestea cu aşezări sporadice româneşti şi imprimând pe vremuri acestei regiuni caracterul organizaţiunii politice româneşti cu cnezate şi voevodate ca acasă în pământul vechii Dacii-Traiane. Urme despre această străveche organizaţie românească s'au păstrat şi în Slovacia şi în Rusia-Subcarpatică. In comunele Debröd şi Somog din fostul comitat al Tornei se pomenesc Români până în veacul al XV-lea, îndeletnicirea lor principală fiind păstoritul [1]). Colonişti români se pomenesc pe vremea aceea şi în comitatul Arva [2]). Dar răspândit asupra unui teritoriu aşa de întins,

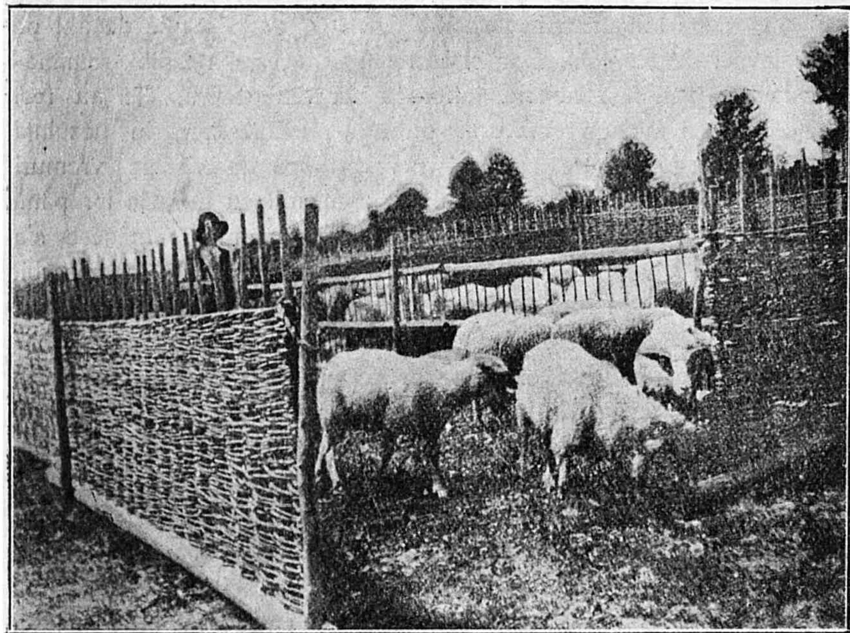
---

1) TÓTH-SZABO PAL, *Tornamegye régi oláh telepei* (Vechile colonii româneşti în comitatul Torna), în revista „Ethnographia", Budapesta 1903, pp. 361—365; cfr. GH. ALEXICI, *Coloniile române din comitatul Torna*, în „Convorbiri Literare" XXXIX, p. 367 urm.

2) Tört. Tár, 1910, p. 186 urm.; TAKÁTS SANDOR, *Régi pasztor nepünk élete*, în *„Rajzoka török világból"*, II, Budapesta, 1915, p, 259 urm.; cfr. *„Bulletin d'Institut pour l'étude de l'Europe Sud-Oriental"*, VIII, p. 18 urm.

elementul românesc, rămas fără sucurs etnic din Ardeal şi Maramureş, s'a stins cu vremea, asimilându-se complect cu Slovacii şi Carpatoruşii.

Mai bine s'a păstrat însă elementul românesc ce pătrunsese în Carpaţi. In munţi cu văi înguste şi inaccesibile, elementele etnice se conservă mai bine ca la şes sau în regiunea dealurilor, unde comunicaţia este mai uşoară şi influenţa din afară mai puternică. Aşa s'a

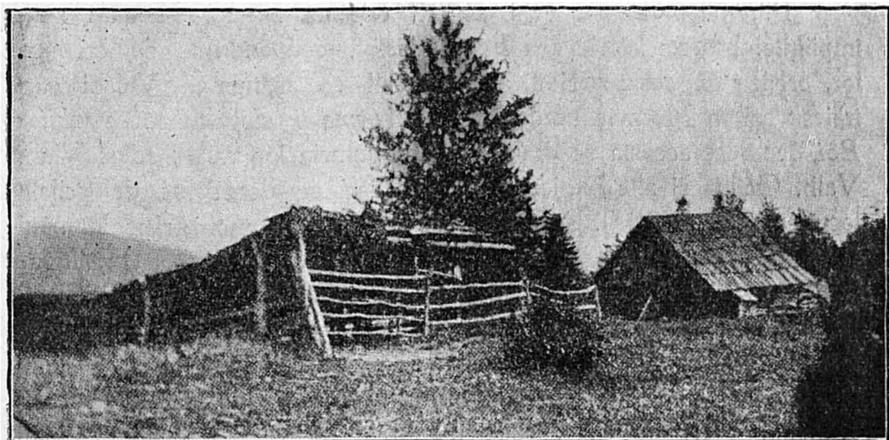


„Coşar" pentru oi din Radhöst în Valahia-Moravă

putut întâmpla, ca pribegii români, cari de cu bunăvreme începură să treacă Tisa şi să se estindă până în Carpaţi, să găsiască acolo un adăpost mai bun şi să se conserve mai bine. In nordvest Românii străbătură până în munţii Beschizilor şi se aşezară acolo în valea Bečvei. La împreunarea Bečvei-de-Sus cu Bečva-de-Jos se ridică oraşul *Valaške Mezeriči*, adică *Mezericiul Român*, numit aşa după Românii ce sălăşluiau pe vremuri acolo. După mărturia lui Marţianu care i-a vizitat în 1864 [1]), numărul lor atingea cifra de vr'o 50.000 su-

[1]) D. P. Marţianu, *Valahii din Moravia*, în „*Buciumul*" an. 1864, no. 281; reprodus în „*Uricarul*" VI, p. 148—156.

flete, formând o insulă bine distinctă de ceilalţi locuitori prin particularităţile lor etnice. Ei însă vorbesc aceiaş limbă cu Cehii şi aparţin aceleiaş religii [1]). Slavistul Maniak susţine în descrierea Moraviei, că „Valahul morav se deosebeşte foarte prin formaţiunea corpului, prin port, precum şi prin proprietăţile minţii şi ale spiritului de celelalte triburi slavone din provinciile din împrejurime" [2]). Nume româneşti ca *dil, dili, deal,* sihlă, magurea (măgură), apoi seria de cuvinte din viaţa păcurărească ca: sălaş, colibă, pastyr (păstor), bacia (baciu), geleta (găleată), vatră, colibă, urdă, glagă (glugă), hotar, krdel (cârd), mosor, zynkiţă (jintiţă), taligă (talangă), pistrula (pistrue), cornuta,



„Colibă" pe Radhöst, Valahia-Morava

murgana (murgă), merinda (merinde), strunga, redycat (a ridica, a muta stâna), clag, (chiag) şi brinza (brânză), ce s'au păstrat până astăzi în limbagiul populaţiunii din regiunea Mezericiului Român, dovedesc îndeajuns că păstorii români hălăduiseră multă vreme pe acolo, până să fie complect absorbiţi în marea masă a Slavilor ce-i înconjurau. Regiunea aceasta cu orăşelele Meserici şi Roznau este cunoscută sub numele de *„Valachia Moravă"* şi a format în 1912 obiectul unei cercetări etnografice amănunţite, din partea lui Ludomir Sawicki [3]). In interesanta sa cercetare, Sawicki constată că păstoritul

[1]) Fr. Palacky, *Dejiny*, I, p. 49, nota 55.

[2]) Maniak, *Die rumänischen Walachen*, în Wollny's Taschenbuch zur Geschichte Mährens und Schlesiens, I, 1826, pp. 263—281.

[3]) Dr. Ludomir Ritter von Sawicki, *Almenwirtschaft und Hirtenleben in der Mährischen Walachei*, în *„Zeitschrift für österreichische Volkskunde"*, XXI, p. 1 urm., Viena, 1915, de unde reproducem şi ilustraţiile de mai sus.

din Valachia Moravă este de obârşie românească şi că s'a desvoltat sub influenţa pribegilor români ajunşi în munţii Moraviei, venind din Ardeal şi Maramureş. Influenţa aceasta românească se cunoaşte din terminologia românească şi din anumite particularităţi etnografice şi antropo-geografice, cari se găsesc numai la Români. Pe lângă cei 91 de termeni româneşti arătaţi de Burada, un învăţat ceh, I. Válek a putut constata numai în împrejurimea localităţii Wsetin 60 de termeni şi 13 fraze şi întorsături româneşti. Acelaş cercetător arată termini româneşti în cântecele poporale şi în diferite jocuri de copii, ceia ce indică fără nici o umbră de îndoială împrumuturi culturale româneşti [1]).

Părerile învăţaţilor cehi asupra originei acestor Români sunt împărţite. Marele istoric ceh Fr. Palacky, ocupându-se de originea lor, credea că „este posibil şi verosimil ca aşanumiţii Valahi cari trăiesc azi în Moravia nordestică, sunt *urmaşii slavizaţi ai vechilor Boi*, deoarece aceasta se dovedeşte din numele lor valah, adică Vlah, Valh, Gallus şi alte particularităţi prin cari se deosebesc de ceilalţi locuitori ai Moraviei [2]). Adevărat este că Germanii numiau pe Români şi pe Celţi deopotrivă Walh, plural *Walhas*. Italienii apar în literatura istorică germană sub numele de Walchen sau Wälsche. Slavii numiau pe Români ca şi pe popoarele neolatine *Vlach*, ruseşte Voloh, în plural Vlasi. Aşa numesc până astăzi Slovenii, Cehii şi Polonii pe Italieni, câtă vreme la Ruşi, Bulgari şi Sârbi apar sub acest nume Românii [3]). Din pricina aceasta mărturiile lui Nestor despre Vlahii pe cari Ungurii îi găsiră în Panonia la invazia lor, dădu prilej la atâtea interpretări şi controverse [4]). Este deci evident că Palacky greşeşte când vede în Vlahii din Moravia pe urmaşii Celtoboilor, după care s'a numit Bohemia, din Boierheim, adică patria seminţiei celtice a *Boilor*.

Mai aproape de adevărul istoric este Fr. Miklosich, care vede în Vlahii din Moravia pe Românii cari în cursul veacurilor XII—XVI

---

1) BURADA, *O calatorie la Românii din Moravia*, Iaşi 1894.

2) L. SAWICKI, *l. c.*, p. 76 urm.; I. VALEK, *Poznámsky k mapě mor. Valašska* (Contribuţii la harta Valahiei Morave), în „Časopis mor. *musea zemského*", 1907, no. 7—11.

3) C. J. JIREČEK, *Geschichte der Serben*, Gotha 1911, I, p. 65; cfr. KAROL KADLEC, *Valaši a Valašské Právo v zemich slovanskych a uherskych*, Praga, 1916, p. 1 urm.

4) A. L. SCHLÖTZER, *Nestor, Russische Annalen in ihrer slavischen Ursprache, verglichen, übersetzt und erklärt*, I, Göttingen, 1802, p. 80 urm.

se desprinseră de masa compactă a conaţionalilor lor din Transilvania şi Maramureş şi se aşezară în văile Beschizilor [1]. Părerea lui Miklosich şi-o însuşeşte Francisc Bartoş, cunoscutul dialectolog şi etnograf morav, care în scrierea sa despre *„popor şi naţiune"* conchide că „din diferitele cuvinte, cari s'au menţinut în dialectul Vlahilor Moravi, până acuma este mai pre sus de orice îndoială că, între coloniştii originari a fost reprezentat şi elementul Vlahilor români de la care Vlahilor noştri le-a rămas numele" [2]. La acelaş rezultat asupra originei Vlahilor din Moravia ajunge şi Fr. Pastrnek în studiul său despre limba slovacă [3].

Impotriva acestor păreri, conforme cu realitatea, se ridicară însă alţi învăţaţi cehi, ca Ios. Lad. Pič, care susţinea că Vlahii moravi sunt Slavi curaţi şi că termenul de Valah nu are semnificaţie etnică, ci indică o îndeletnicire, în specie păstoritul. Vlahii din Moravia n'ar fi deci altceva decât păstorii de oi din această provincie [4]. Vlahii Moravi de astăzi pot fi consideraţi ca Slavi curaţi, dat fiind că ei în cursul veacurilor s'au asimilat deplin cu Cehii. Nimic nu mai aminteşte despre originea lor, decât doară numele şi cuvintele de origine românească, care s'au încetăţenit în dialectul lor. Din acest punct de vedere părerea d-lui Pič este întemeiată. La acest rezultat ajunge şi Matous Vačlavek în studiul său asupra originei şi asupra numelui Valahilor pe care dânsul îl considera ca „o ramură pur slavă, precum dovedeşte tot exteriorul corporal, caracterul şi obiceiurile lor". Tot Vačlavek arată că multă vreme nici o comună din Moravia nu voia să primească numele şi să fie considerată ca *valahă*. Numai în timpurile mai noui, şi mai ales dela expoziţia naţională din Praga din 1891 şi de la cea etnografică din 1895, numele „Valah" ajunse în Moravia la cinstea cuvenită. De atunci în rândurile populaţiei din

[1]) Fr. Miklosich, *Über die Wanderungen der Rumunen in den Dalmatinischen Alpen und den Karpathen*, Denkschriften der Akademie der Wissenschaften in Wien, phil. hist. Klasse, XXX, p. 10.

[2]) Fr. Bartoš, *Moravské Valašsko Kraj i Lid*, (Valachia Morava; ţara şi oamenii), în *Lid a národ*, 1883, pp. 155—238; cfr. *Dialectologia Moravska*, I, 59, 1886.

[3]) Fr. Pastrnek, *Sloveska Pohlady*, Praga 1893, pp. 662 urm. şi 762 urm.; cf. şi *O puvodě moravskych Valachuv* (Despre originea Valahilor Moravi) în Čas. Muz. Mor. 1907, 31, pp. 113—129.

[4]) Ios. Lad. Pič, *Zur rumänisch-ungarischen Streitfrage*, Lipsca 1886, pag. 83—95; cfr. Tomaschek, *Zur walachischen Frage*, în *„Zeitschrift für österreichische Gymnasien"*, 1876, pp. 342—346.

Valahia Moravă s'a deşteptat simţul de mândrie de a se numi „Valah". Mândria aceasta se remarcă prin observaţia ce se aude foarte des printre ei: *„My sme naši Valasi!"*, adică: „Noi suntem Valahi de ai noştri![1]). Studiul lui Vačlavek a fost tradus în româneşte de G. Nether, care credea că Vlahii din Moravia sunt de origine dacică ca şi Huţanii din Carpaţi, şi cari prin contactul cu Slavii s'ar fi slavizat[2]). Problema aceasta a fost supusă unei noui cercetări din partea lui K. Kadleč, care ajunge la concluzia că Valahii Moravi sunt astăzi o populaţie slavă, dar că ei pe vremuri treceau de străini. Documentele din veacul al XVI-lea amintesc de Valahi ca de o populaţie străină. Proprietarii nobili din acele locuri erau adesea nevoiţi să apere pe băştinaşi contra apucăturilor pastorilor valahi, cari făceau concurenţă indigenilor la argăsitul pieilor şi la prelucrarea lânii. Ca străini, Valahii nu aveau acces în cetăţile şi oraşele stăpânilor lor, precum nici iobagii români din Ardeal nu se puteau apropia de aşezările şi cetăţile Saşilor, Săcuilor şi Ungurilor. Organizaţia lor voevodală este atestată in tot cursul veacului al XVI-lea[3]). Prin constatările lui K. Kadleč se confirmă în mod definitiv romanitatea Vlahilor slavizaţi din Moravia. In scurgerea veacurilor elementele acestea ale neamului românesc stabilite în Carpaţi se contopiră cu masa cehoslovacă, polonă şi rusă, astfel că astăzi numai câteva piscuri de munţi şi câteva cuvinte păstrate în limbă mai păstrează amintirea existenţei lor pe acolo. Singurii Români cari mai trăiesc astăzi în Republica Cehoslovacă sunt Românii din Apşele româneşti din Rusia-Subcarpatică, despre care se va vorbi la rândul său.

---

1) Matous Vačlavek, *Hlas rumunsky o puvodu a jmene Valachu* (O voce româneasca despre originea şi numele Valahilor), în *Zborn. Mus. Spol. ve Valaskem Mezerici*, no. 4, pp. 45—50.

2) Arhiva Societăţii Ştiinţifice şi Literare din Iaşi, X, 1899, p. 125 urm.

3) K. Kadleč, o. c. capitolul: *Vlaši ve Slezsku a na Moravě*, p. 408 urm.; cfr. G. Nandriş, *Migraţiuni româneşti în Carpaţii Galiţiei şi ai Moraviei*, în „Graiul Românesc" I, 5, p. 110 urm.

III

Regatul Přemyslizilor şi mişcarea husită.

După aşezarea Ungurilor în Panonia, regiunile cuprinse astăzi n hotarul Rusiei-Subcarpatice şi Slovaciei fură încorporate statului arpadian. Ele împărtăşiră aceiaşi soarte politică, timp de mai bine de un mileniu, ca şi Transilvania, Maramureşul şi Crişana. Naţiunea cehoslovacă îşi păstră independenţa ei numai în Bohemia, unde urmaşii legendarului Přemysl întemeiară statul ceh cu capitala Praga. Noul stat al Přemyslizilor primi consolidarea sa internă prin străduinţele şi priceperea ducelui *Venceslav-cel-Sfânt*, care la moartea sa în anul 929, lasă urmaşului său o ţară bine consolidată şi bine îndrumată pe calea progresului politic şi cultural. In anul 1929 se împlineşte un mileniu dela moartea ducelui Venceslav şi republica cehoslovacă se găseşte în pragul unor mari serbări comemorative [1]). In lupte continue cu Imperiul German şi cu Polonia, Přmyslizii reuşiră să-şi păstreze independenţa şi să lărgească hotarele ducatului bohem spre Slovacia şi Polonia, până ce Přemysl Otakar I isbuti să se încoroneze ca rege al Bohemiei şi să obţină recunoaşterea coroanei regale din partea Papei şi a împăratului german Frederic al II-lea.

Nepotul său, Přemysl Otakar al II-lea, desvoltă o putere impunătoare în luptă cu Habsburgii şi cu Arpazii. La bătălia dela Kroisenbrunn sau Jedenspeigen din 12 Iulie 1260 ce se dădu între Bela al IV-lea, Regele Ungariei, şi Přemysl Otakar al II-lea, luptară şi Românii de partea craiului unguresc [2]). In lupta dela Moravske Pole (Câmpia Moraviei) căzu în 1278 viteazul rege Přemysl Otakar şi cu el se scobori în mormînt pentru multă vreme şi strălucirea regatului bohemian. Cu Venceslav al III-lea se stinse, în 1306, dinastia naţională a Přemyslizilor.

După stingerea acestei dinastii naţionale, Bohemia deveni, pen-

---

[1]) Charles Stloukal, *Saint Venceslas, dans l'histoire et dans la tradition du peuple tschécoslovaque,* 929—1929. Prague, 1929.

[2]) I. I. Nistor, *Participarea Românilor la lupta dela Kroisenbrunn,* în „*Junimea Literară*" II, pag. 38 urm.

tru mai bine de 200 ani, mărul de ceartă al ambiţiunilor dinastice ale Habsburgilor, Luxenburgilor şi Jagelonilor până la 1526, când după moartea năprasnică a regelui Ludovic al II-lea la Móhacz, Habsburgii dobândiră coroana regală a Bohemiei pe care o purtară apoi până la 1918.

In timpul domniei lui Carol I de Luxenburg (1346—1378), Bohemia luă un puternic avânt politic, economic şi cultural prin înlăturarea amestecului împăratului german în treburile interne ale regatului, prin o exploatarea raţională a bogăţiilor ţării şi prin fundarea universităţii din Praga, prima creaţiune de acest fel în Europa Centrală (1348).

Sub domnia lui Venceslav al IV-lea, urmaşul lui Carol al IV-lea, desvoltarea paşnică a statului ceh fu grav turburată în mersul ei normal, prin *mişcarea husită*, care veni să sgudue adânc Bohemia în temeliile ei. Turburările husite, pe lângă multiplile lor neajunsuri, avură pentru naţiunea cehă şi o parte bună, prin faptul că, în frământările şi sbuciumările acestor lupte, naţiunea cehă se deşteptă la o nouă viaţă naţională şi se desfăcu brusc din îmbrăţişările ucigătoare ale influenţei germane.

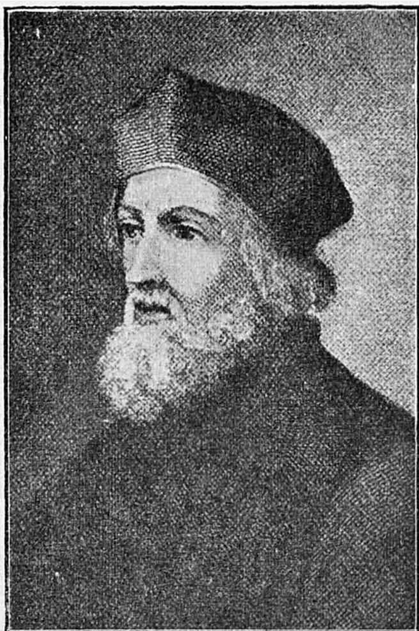
Autorul moral şi intelectual al acestei mişcări era magistrul Ion Hus, profesor şi rector al universităţii din Praga. Sub înrăurinţa doctrinei cugetătorului englez John Wicliff, magistrul Ion Hus începu să predice şi el în ţara sa necesitatea unei reforme religioase, atât cu privire la capul cât şi mădularele bisericii catolice.

Naţiunea cehoslovacă se reîntoarse, precum se ştie, după moartea apostolilor Chiril şi Metodie, la sânul bisericii romano-catolice, care-şi avea centrul ei ierahic la Roma. În înflăcăratele sale predici, Hus propovăduia o regenerare a bisericii, cerând ca acest aşezământ dumnezeesc să se lepede de cele lumeşti, cari începură să-l copleşească, şi să se reîntoarcă la smerenia şi curăţenia creştinismului primitiv, călăuzit de duhul neprihănit al sfintei scripturi.

Dar pe lângă emanciparea bisericii de sub influenţa mondenă, Hus mai propovăduia şi trezirea conştiinţei naţionale şi deşteptarea conaţionalilor săi la o nouă viaţă politică şi culturală. Această trezire se impunea prin faptul că atât Přmyslizii, dar îndeosebi Habsburgii şi Luxenburgii împănaseră Bohemia şi Moravia cu colonişti germani. Aceştia se bucurau de privilegii foarte largi pe socoteala populaţiunii cehe băştinaşe. Dela o vreme încoace Cehii erau sistematic înlăturaţi

dela viaţa politică, iar limba lor fusese înlocuită cu limba coloniştilor germani.

Stările acestea de lucruri sămănau aidoma cu situaţia politică din Ardeal, unde se petrecea un proces analog. Colonişti saşi, săcui şi maghiari, chemaţi de regii Ungariei în Transilvania şi colonizaţi acolo, primiră privilegii foarte largi. Bizuindu-se pe aceste privilegii, dânşii înlăturară succesiv pe Românii aborigeni nu numai din posesiunile lor, ci şi din viaţa publică. In 1438, ei încheiară chiar faimosul pact al celor trei naţiuni privilegiate din Ardeal, excluzând pe Români dela viaţa politică şi reducându-i la starea de iobăgie. In Bohemia se urmăria aceiaş ţintă, şi dacă ea nu a putut fi atinsă, aceasta se datoreşte numai mişcării husite, care interveni la timp a salva poporul ceh de iobăgia germană. Românii ardeleni nu avură însă acelaş noroc şi de aceea dânşii fură desmoşteniţi de drepturile lor străvechi şi eliminaţi din viaţa publică, ce rămase monopolizată până la urmă de cele trei naţiuni privilegiate: Saşii, Săcuii şi Maghiarii. Hus cerea cu drept cuvânt respectarea limbii cehe şi introducerea ei în biserică, în şcoală şi în serviciile publice. Prin atitudinea sa dârză şi îndrăzneaţă, Hus devenise un adevărat apostol al deşteptării naţiunii cehoslovace la o nouă viaţă naţională.


Ion Hus

Dar Hus nu se opri aci. În predicile sale el începu să conteste şi autoritatea papei şi prin aceasta dânsul intră în conflict cu şeful suprem al bisericii catolice, care aruncă anatema asupra lui. Ba mai mult, papa convocă chiar un conciliu în Elveţia, la Constanţa, la care Hus fu invitat să se prezinte şi să-şi justifice atitudinea. La început Hus ezită de a se duce la Constanţa dar, primind un salv-conduct din partea împăratului Sigismund, dânsul plecă la conciliu şi se

înfăţişă papei. Ajungând în faţa acestui înalt areopag al credinţei, Hus continuă să-şi susţină, ca şi la Praga, ideile şi convingerile sale în legătură cu reforma bisericii, cu autoritatea papei şi a dreptului naţiunei sale de a se desvolta liber în graiul ei naţional. Tăria convingerilor lui Hus puse pe toţi în uimire. Ea era privită însă ca o îndrăzneaţă provocare la adresa conciliului, care se grăbi să desaprobe învăţăturile husite şi să condamne pe susţinătorul lor la moartea grozavă a *arderei de viu pe rug,* cu tot salv-conductul împărătesc. Arderea pe rug se şi săvârşi în ziua de 6 Iulie 1415. Mucenicul îndură moartea de martir pentru convingerile sale religioase.

Vestea despre arderea pe rug a magistrului Ion Hus produse în Bohemia o consternare generală. Ea deslănţui lupte crâncene şi îndelungate, care fură înăsprite încă şi prin faptul că şi tovarăşul lui Hus, Ironim din Praga, împărtăşi aceiaş soarte, suferind şi dânsul moartea de martir. Conştiinţa naţională cehă, trezită prin propovăduirea mucenicului din toropeala seculară, începu să reacţioneze cu o nemaipomenită violenţă. În cea mai scurtă vreme toată Bohemia era în flacări. Masele răsvrătite contra sinistrului act de intoleranţă de la Constanţa, se înarmară şi începură, sub conducerea lui Ioan Žižka din Trocnov şi mai apoi a lui Procop-cel-Mare, lupta pentru libertatea de conştiinţă şi pentru făurirea unui nou ideal de viaţă morală şi naţională. După moartea lui Venceslav al IV-lea (1419), naţiunea cehă nu voia să recunoască cu nici un preţ succesiunea la tron a împăratului Sigismund, care nu respectase salvconductul dat lui Hus pentru Constanţa, călcându-şi astfel cuvântul de rege. Încercarea lui Sigismund de a readuce pe Cehi la biserica catolică şi a li impune recunoaşterea sa ca rege al Bohemiei nu isbuti, ci din potrivă, măsurile sale de represiune alimentară şi susţinură timp de 20 de ani războiul civil în Bohemia. Numai la 1436, după înfrângerea Husiţilor la Lipan, se putu ajunge la un acord, prin care Sigismund fu recunoscut ca rege al Bohemiei în schimbul aşanumitelor *„compactate"*, prin care regele recunoscu principiile religioase pentru cari luptaseră Husiţii cu atâta înverşunare. Între acestea era şi comunicătura cu pâine şi vin, de unde şi porecla lor de Utracvişti, adică ca unii cari primiau sf. comunicătură „sub utraque specie", sau „Calixtini" dela latinescul calix, potir. Din frământările husite naţiunea cehă eşi consolidată şi întărită ca forţă morală şi combativă. Husitismul scuti pe Cehi de primejdia germanizării, ce-i ameninţa cu desfiinţarea etnică.

Dar propaganda husită pentru nouile idei religioase nu se îngrădi numai în hotarele restrânse ale regatului bohem şi ale marchionatului morav. Apostolii husitimului se răspândiră, ca şi ucenicii lui Chiril şi Metodie pe vremuri, şi asupra ţărilor vecine, pentru a propovădui noroadelor în limba lor naţională noua evanghelie, pentru care întemeitorul ei, Ion Hus, suferise moartea pe rug la Constanţa. Propagandiştii husiţi pătrunseră în Ungaria de Nord [1]), în Crişana şi în Maramureş [2]) şi chiar în Moldova, unde după părerea lui B. P. Hajdău [3]), sprijinită şi de A. D. Xenopol, par să se fi învecşnicit în numele oraşului Huşi [4]). Adevărat este că o bulă papală din 1448 aminteşte că papa Eugeniu al V-lea „ar fi aflat cu cea mai mare neplăcere că în principatul Moldovei s'ar fi adăpostit o mulţime de eretici din secta cea scârboasă a Husiţilor" [5]). Predica Husiţilor se îndrepta, fireşte, contra bisericii catolice de sub autoritatea papei şi contra limbii liturgice latine, neînţeleasă de credincioşi. Aşa se explică faptul că în Moldova propaganda husită privea exclusiv pe catolici. Mai mult deci contra catolicismului trebue să se fi îndreptat propaganda husită şi în Maramureş, Crişana şi Ardealul nordic. Aceasta însă nu exclude de tot posibilitatea, că, din îndemnul propagandei religioase şi naţionale totodată a Husiţilor, să se fi făcut în Maramureş sau în părţile nordice ale Ardealului, primele încercări de a traduce cărţile sfinte din slavoneşte în româneşte, cum s'a susţinut de istoricii noştri literari. [6]) În cazul acesta istoria ne-ar înfăţişa un fenomen naţional-cultural extrem de interesant. Din Cehoslovacia porniseră pe vremuri învăţăceii apostolilor Chiril şi Metodie în Dacia şi Carpaţii româneşti pentru a înlocui limba liturgică latină prin cea slavonă. După un răstimp de 500 ani, pare să fi pornit deci dela aceiaş naţiune cehoslovacă, ca reprezentantă a vechilor tradiţii şi politice şi culturale pe teritoriul Bohemiei şi Moraviei libere şi independente, nobilul îndemn de a

---

[1]) A. Kardos et A. Endrodi, *Histoire de la littérature hongroise*, ed. J. Kont, Paris, 1900 p. 41 urm.

[2]) N. Iorga, *Istoria literaturii religioase a Românilor*, Bucureşti, 1904, pag. 15 urm., tratând mişcarea husita şi raspândirea ei între Români.

[3]) B. P. Hasdeu, *Histoire dela tolérance religieuse en Roumanie*, p. 22 urm

[4]) A. D. Xenopol, *Istoria Românilor in Dacia Traiana*, ed. I., vol. III, p. 600 ; cfr. Ghibănescu G., *Originea Huşilor*, studiu istoric, Bârlad 1887.

[5]) Kurz, *Magazin für Geschichte Siebenbürgens*, II p. 49.

[6]) N. Iorga o. c. *p.* 18 urm. S. Puşcariu, *Istoria Literaturii Române*, I, Sibiu, 1920, pag. 58 urm.

reveni la cele naționale, de a reîntroduce limba română în biserică, în locul celei slavone, neînțeleasă de credincioși.

Modestele începuturi de tălmăcire a cărților sfinte în limba română au putut fi continuate și desvoltate mai sistematic sub înrăurința protestantismului, ce prinse rădăcini adânci la Sașii și Ungurii din Ardeal, concetățenii Românilor băștinași. [1]) Oricât, pentru noi Românii este un fapt bine stabilit și anume că legăturile noastre cu națiunea cehoslovacă, ce fuseseră întrerupte prin descălicatul Ungurilor, se reînoiră după 500 de ani sub raportul religios cultural, pentru ca după alte 500 de ani să fie restabilit din nou, de astădată definitiv.

După semnarea „compactatelor" Sigismund fu recunoscut rege al Bohemiei. Dar domnia sa dăinui numai un an (1437). După o scurtă intervenție a Habsburgilor, ajunse rege național al Cehilor, George Podebrad, un om energic și hotărît, care contribui mult la refacerea țării ce suferise mari daune pe urma turburărilor husite. După domnia Jagellonilor Vladislav și Ludovic (1471—1526) coroana Sf. Venceslav trecu asupra Habsburgilor, pentru a rămânea în posesiunea acestei dinastii până la 28 Octomvrie 1918, când reprezentanții națiunii cehoslovace, întruniți la Praga în adunare națională constituantă, proclamă independența statului cehoslovac.

Unul dintre împărații Habsburgici, și anume Rudolf al II-lea își mută reședința la Praga și trăi acolo până la moarte, înconjurându-se cu astronomii cei mai vestiți ai timpului său, dintre care Tyho de Brahe se bucura de mare reputație. Predilecția împăratului era însă astrologia. Acolo împăratul Rudolf al II-lea fu vizitat de Mihai Viteazul. După bătălia nenorocită dela Mirislău, Mihai Viteazul plecă la Viena și de acolo la Praga, unde fu primit de împăratul Rudolf în ziua de 1 Martie 1601 [2]). Mihai făcu o puternică impresie asupra împăratului, redobândindu-i încrederea. Pe vremea aceia trăia la curtea împărătească și pictorul olandez Frans Francken-fiul, pe care înfățisarea impozantă a lui Mihai Viteazul îl impresionă în așa fel, încât îl determină să prindă figura viteazului domn român în vestitul său tablou în care

[1]) Ovid Densușianu, *Histoire de la langue roumaine*, II p. 8 cfr. și Buletinul Societații filologice, III p. 34. Relativ la problema această cfr. și Al. Procopovici, *Architipul husit al catehismelor noastre luterane*, Suceava, 1927 și observațiile d-lui Al. Rosetti în *„Grai și Suflet"* III, 2. Buc. 1928. pag. 460—462.

[2]) Hurmuzaki, *Documente*, XII, No. 1668 p. 1151; No. 1673 p. 1153; No. 1679 p. 1158; No. 1680, 1681 pag. 1158; No. 1682 p. 1159; No. 1682 p. 1159; No. 1684 pag. 1160.



Crösus arată lui Solon comorile sale.

Crösus arăta comorile sale lui Solon. Tabloul se păstrează în Galeria Națională din Viena, și urma să fie adus la București în schimbul unui vechiu tablou de Lucas Kranach, care se găsește în Muzeul Național din capitala României.

La Praga Mihai primi de la împăratul Rudolf mijloacele bănești și cu ele se întoarse în Ardeal unde reportă asupra dușmanilor săi strălucita isbândă de la Goroslău, care-i devenise apoi așa de fatală. Gloria eroului român deșteptase gelozia și ura generalului Basta, care se simția umilit prin ascensiunea politică și militară a rivalului său român. Acesta a fost mobilul pentru crima mișelească din Câmpia Turdei (19 August 1601). De altfel legăturile între *Mihai Viteazul* și împăratul Rudolf erau mai vechi. Pentru serviciile pe care domnul român le făcuse împăratului prin cucerirea Ardealului și ocuparea lui în numele împăratului, Rudolf II, cinsti la 31 August 1599 pe eroul român cu moșia Königsberg din Silesia [1]). Scriitorul ceh I. Mačurek susține că Mihai Viteazul venise la Praga nu numai pentru a se înțelege cu împăratul asupra problemei Ardealului, ci și pentru a se interesa de administrația moșiei sale dela Königsberg, al cărei venit îl încasa regulat de doi ani de zile.

Cu ocaziunea petrecerei sale în Praga, Mihai Viteazul trimise pe un oare care Carol Magnus, intendent al curții imperiale, la Königsberg, cu autorizația de a primi în calitatea de „ispravnic și administrator", jurământul de ascultare al supușilor săi din Königsberg și de a administra moșia [2]). Dar din nenorocire Mihai Viteazul nu se bucură multă vreme de stăpânirea moșiei sale din Silesia. Îndată după moartea sa năprasnică, moșia Königsberg reveni din nou împăratului, urmând a fi administrată în folosul casei imperiale. Un alt domnitor român, care avuse legături cu Cehoslovacia, fusese domnul Țării-Românești Grigore Ghica, care în 1664 se refugiase la Jindřichův Hradeč (Neuhaus), de unde oferia împăratului Leopold I serviciile sale [3]). Domnul Moldovei George Ștefan se refugia la co-

[1]) Diploma împaratului Rudolf catra Mihai Viteazul din 31 August 1599; originalul în Burgarchiv, Abteilung Hofkammer din Praga.

[2]) Ordinul lui Mihai Viteazul către intendentul sau Carolus Magnus din 4 Aprilie 1601; orig. în Burgarchiv, Abteilung Hofkammer, din Praga, ambele documente au fost publicate de I. Mačurek în „*Prager Presse*", numar festiv închinat României. Le reproducem în anexa no. I și II.

[3]) Scrisoarea lui Grigore Ghica catră Venceslav Lobkowicz, orig. în arhivele Lobkowicz din Roudnice, publ. de I. Mačurek în „*Prager Presse*", anexa no. III.

mandantul suprem al armatei imperiale, principile Venceslav Eusebie de Lobkowicz, care îl găzdui la moşia contelui Rotal din Holleschau în Moravia. Domnul pribeag petrecu un an de zile la Holleschau în mijlocul Vlachilor moravi, unde se reîntoarse din nou la „protectorul şi prietenul său" Lobkowicz, sperând să-şi poată redobândi tronul cu ajutorul acestuia [1]).

---

[1]) *Scrisorile lui George Stefan* catre Venceslav Lobkowicz, din Aprilie 1664; org. în arhivele Lobkowicz din Roudnice, publ. de I. MAČUREK în *„Prager Presse"*. Anexă IV—VI.

IV

Războiul de treizeci de ani şi luptele pentru existenţă şi neatârnare.

Domnia Habsburgilor n'a adus mult noroc Bohemiei şi populaţiunei ei harnice şi chivernisitoare. Habsburgii se arătară din capul locului prieteni şi sprijinitori ai populaţiunii germane din Bohemia şi Moravia în detrimentul Cehilor. Politica lor catolică lovea adânc în interesele confesionale ale populaţiei băştinaşe care primise evanghelia lui Hus şi doctrinele sale naţionale. Năzuinţele contrareformatorice ale Habsburgilor se izbiră însă de rezistenţa Cehilor, cari în 1609 stoarseră împăratului Rudolf aşa numita „carte de majestate“ (lettres de majesté), prin care credincioşilor de confesiunea bohemă li se recunoscu dreptul de a-şi exercita liber credinţa lor în ţară. Dar urmaşul lui Rudolf, împăratul Matei, se crezu îndrituit să nu respecte „cartea“ înaintaşului său, provocând prin aceasta izbucnirea *războiului de 30 de ani*.

În înverşunarea lor contra lui Matei, care nesocotia drepturile lor religoase, Cehii aruncară pe fereastră afară din palatul lor din Praga pe caimăcamii imperiali Slavata şi Martenitz (Mai 1618) şi instalară un guvern provizoriu, compus din treizeci de directori, care se grăbiră de a organiza o armată revoluţionară, ce începu cu succes lupta contra trupelor imperiale. Incurajaţi de primele succese de arme, răsculaţii detronară Casa de Habsburg şi aleseră rege al Bohemiei pe ducele Frederic, palatinul Rhinului, un protestant convins, care însă nu domni decât o iarnă pentru care motiv fusese poreclit: rege de o iarnă. Situaţia Habsburgilor deveni foarte critică prin faptul că şi voevodul Ardealului, Gavriil Bethlen, se ridică cu oaste contra împăratului. Dar cu toate acestea, trupele imperiale raportară în ziua de 8 Noemvrie 1620 pe Dealul-Alb de lângă Praga o izbândă hotărîtoare asupra răsculaţilor.

Consecinţele acestei înfrângeri fură groaznice pentru Cehii zdrobiţi. Impăratul Ferdinand al II-lea, căci Matei murise de groaza războiului, rupse, cu mâna sa proprie „cartea de majestate“, întroduse contrareformaţiunea în Bohemia şi Moravia, rechemă ordinul Jezuiţilor în

ţările sudestice, osândi la moarte pe 27 dintre căpeteniile răsculaţilor şi sili, prin faimoasele sale dragonade, peste 36.000 de familii cehe să emigreze din ţară, care în pribegia lor găsiră cu anevoie adăpost în Slovacia, Polonia şi Germania. Conducătorul intelectual al acestor nenorociţi emigraţi cehi era vestitul cugetător şi pedagog *Ion Amos Komensky* (Comenius), ultimul vlădică al „Uniunii Fraţilor Cehi", expulzaţi din patria lor, căci aşa se numeau aderenţii învăţăturii lui Hus în Bohemia. Zadarnic încercă Komensky să obţină sprijinul puterilor protestante pentru nenorocita sa patrie, îngenunchiată de Habsburgi şi chinuită sufleteşte de Jezuţi. Nimeni nu se mişcă pentru cauza cehă şi Komensky muri în exil, unde se îndeletnicea cu studiile şi scrierile sale didactice şi pedagogice. Comenius este autorul celei dintâi *cărţi ilustrate* pentru tinerime, cunoscută sub numele de „Orbis Pictus" tălmăcită şi în româneşte de G. Boiagi: *„Lumea închipuită"*. *„Didactica"* latină a lui Comenius fu tradusă în româneşte de P. Gârboviceanu şi, devenind o carte foarte căutată, ajunse la 1910 la a treia ediţie. [1])



Svabinsky: Jon-Amos Komensky.

Prin noua constituţie *octroată* de împăratul Ferdinand al II-lea, Bohemia pierdu vechea sa organizaţie de stat şi deveni, împreună cu Moravia, una dintre numeroasele provincii ereditare ale casei de Habsburg (1627). În baza nouii constituţiuni provinciale, puterea legislativă trecu asupra împăratului, care îşi rezervase şi dreptul de a hotărî singur asupra păcii sau războiului şi de a ocupa, după bunul său plac, funcţiunile publice cu oamenii săi de încredere. Limba germană ajunse din nou egal îndreptăţită cu limba cehă în ceeace priveşte folosirea ei în oficiile publice. Pe calea aceasta fu reluat procesul de germanizare şi catolicizare a Bohemiei şi Moraviei, ce fusese întrerupt prin mişcarea husită, şi continuă să se afirme cu îndârjire

[1]) IOAN-AMOS COMENIUS: *Didactica Magna*, tradusă şi însoţită de o precuvantare şi introducere de Petru Gârboviceanu, Bucureşti, editura Casei Şcoalelor, 1893.

timp de 300 de ani dela 1618—1918. Dar cu toate acestea, națiunea cehoslovacă înțelese să reziste cu succes contra acestor tentative, păstrându-și cu sfințenie și apărându-și cu hotărîre bunurile sale naționale împotriva tendințelor seculare de cotropire ale Habsburgilor și așteptând cu deplină încredere în cauza sa dreaptă să sune ceasul izbăvirii. „De atunci încoace, zice istoricul ceh Karel Stloukal, istoria Bohemiei încetează de a mai fi istoria regilor săi și a boerimei sale. Ea n'a mai fost decât istoria unui popor de robi, care singur a păstrat vie tradițiunea națională și amintirea vechei neatârnări politice. Această națiune, care cu 300 de ani în urmă atrasese aspra sa atențiunea Europei întregi, prin faptul că se avântase cu elan spre culmea cea mai înaltă a gândirii omenești, părea osândită la o decadență iremediabilă. Chiar numele ei începu să dispară din paginele istoriei" [1]). Ce frapantă asemănare între soarta națiunii cehoslovace și ursita poporului român din Ardeal, Bucovina și Basarabia!

În scurgerea vremurilor, desnaționalizarea provinciilor sudetice progresa mereu și cu ea slăbia și resistența politică. În 1721 se impuse statelor boheme să recunoască faimoasa *„sancțiune pragmatică"*, prin care Bohemia fu legată politicește cu celelalte provincii ereditare ale Habsburgilor. Beneficiară acestei faimoase „sancțiuni", împărăteasa Maria Tereza, creă un organ administrativ comun pentru provinciile sudetice și cele alpine în așa numita „Cancelarie aulică austro-bohemă". Prin unirea aceasta administrativă se lovi simțitor în însaș temelia autonomiei fostul regat bohem.

Sub impulsul marilor idei de libertate, propovăduită în Franța de enciclopediști, se trezi conștiința națională și la națiunile subjugate. Deșteptătorii acestei conștiințe naționale porniră din rândurile poporului robit pentru a propovădui evanghelia mântuirii. De altfel ca și la Români, cărturărimea cehă, însuflețită și luminată, începu să trezească dragostea pentru limbă și interesul pentru istoria națională, să încurajeze activitatea literară și culturală în genere și să atragă atențiunea străinătății asupra suferințelor și umilirilor pe care națiunea cehoslovacă le îndura în robia habsburgică. În timpul răsboaelor napoleoniene, floarea tinerimii cehoslovace sângeră alături de flăcăii români pe toate câmpiile de luptă din Europa, vărsându-și sângele sub steagul habsburgic pentru o cauză străină ce nu era a lor.

[1]) Boh. Horak, *Die Tschechoslowakische Republik*, Jahrbuch 1928, p. 34, Praga, 1928.

Sguduirile revoluţionare dela 1848 aduseră cu sine, că activitatea naţional-culturală de până atunci să se întindă şi asupra tărâmului politic. În fruntea luptătorilor politici de atunci întâlnim între alţii pe marele istoric ceh *František Palacky*. Generaţia cehă dela 1848 trăia în ideia că naţiunea cehoslovacă şi-ar putea asigura viitorul său naţional în cadrele monarhiei habsburgice, dar ea cerea prin glasul autorizat a lui Fr. Palacky, că această monarhiei să se transforme într'un *stat federativ, alcătuit din 8 grupuri etnice autonome*. Grupul cehoslovac avea să se constitue din provinciile sudetice: Bohemia, Moravia şi Silezia, la care urma să fie alipită şi Slovacia, deci actuală republică-cehoslovacă, în hotarele politice de astăzi, dar fără Rusia Subcarpatică, care gravita spre Galiţia. Între cele 8 grupuri etnice se găsia şi *grupul românesc*, alcătuit din regiunile locuite de Români în Ardeal, Banat, Crişana şi Maramureş. Bucovina era trecută la grupul polon, ca făcând parte din Galiţia, cu care în vremea aceia eră încă administrativ unită. Celelalte cinci grupuri etnice erau: grupul german, grupul maghiar, grupul iliric, grupul iugoslav şi grupul italian. [1]) Dar planurile politice ale lui Palacky († 1876) n'au putut fi aduse la îndeplinire, fiind că îndată după înfrângerea revoluţiei prin intervenţia Ruşilor în Transilvania şi prin izbânzile generalului Radecky în Italia, tânărul împărat Franz Josef impuse ţărilor sale ereditare o constituţie unitară prin care se încerca să se respecte, după putinţă, caracterul *istoric* şi nu cel etnic al provinciilor ereditare ce alcătuiau monarhia habsburgică. Ideiele lui Palacky fură reluate într'o măsură oarecare şi desvoltate în sens modern de Aurel Popovici în cartea sa: *Die Vereinigten Staaten von Gross-Oesterreich* (Statele unite ale Austriei Mari) ce făcuse atâta vâlvă la timpul său. [2])

Reprezentantul politicei militante ceheşti la 1848 era deputatul F. L. Rieger, care făcea parte din comisiunea constituţională a parlamentului din Kremsir. In şedinţa acestei comisiuni, în ziua de 24 Februarie 1849, se discută chestiunea despărţirii Bucovinei de Galiţia şi organizarea ei ca provincie autonomă. Între oratorii cari luară parte la desbateri asupra acestei chestiuni, se găsia şi deputatul ceh Rieger. Din expunerile sale aflăm că trăiau atunci în Bucovina 340.000 de suflete, dintre cari 240.000 erau Români, iar restul, adică 100.000,

---

[1]) Fr. Palacky, *Geschichte von Böhmen*, Praga, 1836—1867.

[2]) Dr. Aurel Popovici, *Die Vereinigten Staaten von Gross-Oesterreich*, *Leipzig, 1906*,

erau Ruteni sau Ucraineni. Rieger era contra deslipirii Bucovinei de Galiția. După părerea sa, prin separarea acestei provincii de Galiția și prin constituirea ei ca provincie autonomă, Bucovina ușor s'ar putea uni cu Moldova și Valahia pentru a ajunge cândva o secundo-genitură rusească. Dar în urma desbaterilor meritorii asupra deslipirii, Rieger a putut fi convins de necesitatea acestei separări, astfel, că și dânsul votă pentru despărțirea de Galiția, o hotărîre ce fu luată cu unamitate de voturi. [1])

Dar Ungurii și Cehii nu înțeleseră să recunoască constituția impusă de Franz Josef în Martie 1849, și de aceia ea fu abrogată la 31 Decemvrie 1851 pentru a face loc din nou regimului absolutist. După opt ani însă, la 1859, în urma înfrângerii trupelor austriace în Italia, Franz Josef se văzu nevoit să convoace o nouă constituantă. Guvernul prezidat de Agenor Goluchowski pregăti o nouă organizație politică și administrativă a Austriei pe bază federativă. Cehii agreau politica aceasta. Germanii cereau însă crearea unei organizațiuni de stat pe baza centralistă. Atunci luară ființă în Austria cele două mari curente politice: curentul autonomist, susținut de Cehi, Poloni și Maghiar și de un grup de Români, și curentul centralist susținut de Germani și de istoricul Eudoxie Hurmuzaki. Franz Josef balansă multă vreme ne-hotărît între ambele curente, până ce se declară pentru curentul centralist. Guvernul Schmerling elaboră un proect de constituție în vederile cen-traliste, pe care împăratul îl impuse monarhiei habsburgice în Februarie 1861. Dar această constituție nu găsi aprobarea Slavilor și Maghiarilor, și de aceia ea fu abrogată, pentru a face din nou loc regimului absolutist. Catastrofa dela Sadova (Königgrätz) din 1866 sili pe Franz Josef să caute o înțelegere cu Maghiarii, care se și găsi pe baza „*compromisului*" din 1867. Prin acest compromis monarhia habsbur-gică, unitară până abia atunci, se rupse în două state deosebite: Austria și Ungaria, ambele unite numai prin persoana monarhului, prin armata comună și prin reprezentanță comună în afară. Dualismul austro-ungar nu mulțumi însă pe Cehi, fiindcă prin această nouă organizare a monarhiei habsburgice, provinciile sudestice ajunseră la cheremul Germanilor, iar Slovacia căzu sub jugul asupritor al Maghia-rilor. Amenințați în existența lor etnică în Bohemia de Germani, iar în Slovacia de Unguri, Cehoslovacii se văzură siliți să-și revizuească

[1]) *Protokolle des Verfassungs-Ausschusses im Oesterreichischen Reichstage*, 1848—1849, herausgegeben von Franz Springer, Leipzig, 1884, p. 348—350.

programul lor naţional şi să orienteze politica lor în direcţia *trialismului*, adică în sensul de a desface ţările locuite de Cehi din legătura lor administrativă cu Austria şi Ungaria şi a le uni într'un stat naţional autonom, care să cuprindă în hotarele sale Bohemia, Moravia şi Silezia, cu guvern propriu, ca şi Ungaria, dar unit cu ea ca şi cu Austria prin persoana monarhului, prin armata comună şi prin politica externă. Restaurarea regatului bohem şi reînoirea strălucirii coroanei Sf. Venceslav constituia de la anii 1870 încoace punctul cardinal din programul politic al Cehilor tineri. In conştiinţa sa naţională fiecare patriot ceh cuprindea în hotarele noului stat naţional şi Slovacia. Dar consideraţiunile de prudenţă politica impuneau Cehilor oarecare rezervă în formularea precisă a acestei revindecări naţionale, care trăia în sub-constientul fiecărui Cehoslovac, iar realizarea ei găsi, la timpul oportun, o soluţiune fericită. Războiul franco-german din 1871 trezi nădejdi noui în sufletele Cehilor. Sub presiunea evenimentelor de atunci împăratul Franz Josef recunoscu, prin rescriptul său din 1871, *dreptul de stat boem*, şi făgădui proclamarea lui prin însăş încoronarea sa la Praga ca rege al Bohemiei. Dar izbânda Germanilor schimbă deodată situaţia şi Franz Josef abandonă planul său de a se încorona cu coroana Sf. Venceslav.

Atitudenea aceasta a Casei de Habsburg determină pe Cehii tineri să revizuiască programul politic dela 1848, care tindea spre federalizarea Austriei, şi să-şi precizeze din nou revendicările lor naţionale. Noul lor crez politic năzuia spre restaurarea vechiului stat ceh în hotarele sale istorice, cuprinzând pe lângă Bohemia, Moravia şi Silezia, încă şi Slovacia. După frământări de veacuri, politica cehă ajunse numai atunci în matca desvoltării sale fireşti. Naţiunea cehă, conştientă, harnică şi cultă, reprezentată prin Junii-Cehi începu să revendice în mod tot mai hotărît drepturile sale la o viaţă politică independentă. Stăpânirea habsburgică, ori cât de îndelungată fusese ea, nu putu să înăduşe aceste năzuinţe fireşti, fiindcă drepturile unui popor la viaţă naţională independentă sunt şi rămân înamovibile şi inprescriptibile. Incercările împăratului Franz Josef de a împăca pe Cehi cu dinastia sa rămaseră zadarnice, precum zadarnice erau şi încercările de a împăca *ideia de stat austriac* cu *ideia de stat ceh*. Se vede că nici împăratul Franz Josef şi nici oamenii de stat din Austria, obsedaţi de *ideiele imperialismului german*, nu-şi dădeau bine seama, că în faţa lor n'aveau o provincie medievală, de care să poată dispune

după bunul lor plac, ci o *națiune*, conștientă de puterea și menirea ei, care revendica drepturi vechi, călcate în picioare, și pe care însuș instinctul de conservare o mâna năvalnic spre libertate și independență națională.

* * *

Cu mult mai redusă era influența Slovacilor în Ungaria. Procesul de maghiarizare făcuse în rândurile lor adevărate ravagii. Excluși dela viață orășănească, ei se menținură, ca și Românii din Ungaria, mai bine la sate, cu preoții lor, cu dascălii lor modești, dar pătrunși de dragoste de neam, limbă și țară. Umiliți și asupriți ca și Românii, ei luptară cu ai noștri și cu Sârbii umăr la umăr împotriva tiraniei maghiare, revendicând pentru dânșii autonomia națională și întâlnindu-se adese în temnițele maghiare cu martirii cauzei românești. Luptele și revendicările lor erau sprijinite de Români și viceversa. In 1891, o delegație de Români ardeleni, în frunte cu Aurel Mureșanu, vizită expoziția cehă din Praga. Cu acest prilej delegații români avură un schimb de vederi în legătură cu alianța româno-slovacă contra opresiunilor maghiare. La comersul festiv ce se dădu la Viena în cafeneaua no. 2 din Prater în Mai 1892 în cinstea marei delegațiuni române din Ardeal, ce venise să prezinte împăratului Franz Josef *„memorandul“* cu revendicărilc politice și naționale ale Românilor transcarpatieni, rosti o înflăcărată cuvântare și reprezentantul Slovacilor Dr. Blacho, iar telegrama de adesiune a tineretului ceh era semnată de K. Sokol, A. Hajn și Anton Zizek [1]). In Septemvrie 1892 vicepreședintele partidului național român din Ardeal, Eugen Brote, întreprinse o călătorie în Slovacia pentru a lua contact cu reprezentanții poporului slovac în vederea unei lupte comune contra Ungurilor. La Turceansky-Svaty-Martin, Brote avu mai multe conferințe politice cu fruntașii slovaci Mudron, Dula, Svetozar, Hurban, Pietro și alții, cu cari se înțelese asupra organizării rezistenței comune împotriva Ungurilor cotropitori [2]). In toamna anului 1892, Ion Rațiu, Eugen Brote și Aurel C. Popovici se întâlniră la Viena cu reprezentanții Slovacilor Paul Mudron, Miloș Ștefanovici și Matei Dula pentru a cădea de acord asupra unui program comun de acțiune, care a și fost redactat și semnat de ambele delegațiuni naționale [3]).

1) ION GEORGESCU, *Dr. Ioan Rațiu* (1828—1902), Sibiu 1928, p. 68.

2) Ibid., p. 102.

3) Ibid., p. 105.

Prima manifestaţie a solidarităţii politice româno-slovace avu loc la Cluj în 1894, când avocaţii slovaci Stefanovici şi Dula apărură ca apărători în procesul memorandului, şi anume Stefanovici ca apărător al părintelui V. Lucaci, iar Dula ca avocat al lui Daniil P. Bărcianu [1]). Ziaristul slovac Gustav Augustini era unul dintre colaboratorii ziarului *Tribuna* din Arad.

In 1896 reprezentanţii celor trei naţiuni asuprite: Românii, Sârbii şi Slovacii se întruniră în congres la Paris, pentru a protesta contra expoziţiei milenare a Ungurilor. Congresul fusese prezidat de Emile Flourens, fost ministru de externe al Franţei. Reprezentantul Cehoslovacilor Schmidt-Beauchez, desfăşură un tablou înspăimântător asupra stării politice, culturale şi economice a concetăţenilor săi din Slovacia [2]). Numirea de „Cehoslovaci" a fost creată de scriitorul slovac I. M. Hurban la 1848 [3]). In „replica" studenţilor români la răspunsul studenţimii maghiare din 1892, găsim un capitol întreg asupra Slovacilor, ca un popor din ramura „cehoslovacă" [4]). In marele proces politic al Slovacilor dela 1892, ei găsiră între apărători şi fruntaşi români, în schimb fruntaşii slovaci veniră la Cluj să pledeze în procesul „*memorandului*". La congresul comun al minorităţilor din Ungaria, ce se ţinu în August 1895 la Budapesta, sub preşedinţia lui Mihail Polit şi G. Pop din Băseşti, se votă o moţiune privitoare la solidaritatea politică şi naţională dintre Români, Sârbi şi Slovaci. Tot atunci reprezentanţii acestor trei popoare subjugate încheiară o alianţă pentru lupta comună contra Maghiarilor [5]). Comitetul executiv al congresului naţionalităţilor redactă un „*memorand*" comun către împărat şi un călduros apel către opinia publică europeană, în care se arată că şi la Slovaci orice mişcare culturală este înăbuşită în faşă, că „Matica", societatea scriitorilor slovaci fu desfiinţată şi averea ei confiscată. Liceele slovăceşti se închid, iar în locul lor se deschid licee ungureşti. Impotriva dispoziţiunilor articolelor 17 şi 18 din legea naţionalităţilor, din cele 40 de licee şi şcoale normale care funcţionau pe teritoriul slovac, în nici una din aceste

[1]) Ion Georgescu, o. c. p. 60.

[2]) *La question des troits nationalites en Hongrie*, Paris, 1896.

[3]) I. St. Ioachimescu şi A. Kudrnac, *Republica Cehoslovacă*, Bucureşti, Cultura Naţională, fără an, pag. 17.

[4]) *Chestiunea Română în Transilvania şi Ungaria*, Viena—Budapesta—Graz—Cluj, 1892, p. 134 urm.

[5]) I. Georgescu, o. c., p. 108 urm.

şcoale nu se predă învăţământul în limba slovacă; această limbă nu se admite nici cel puţin ca obiect facultativ pentru tineretul slovac [1]. In năzuinţa lor de maghiarizare, Ungurii luau copii slovaci şi-i trimiteau în pusta ungurească ca să uite limba maternă şi să deprindă limba statului maghiar. Totodată se arăta că în mai multe comune Slovacii s'au împotrivit la introducerea limbii maghiare în biserica lor [2]. Comitetul Central al Românilor, Slovacilor şi Sârbilor protestă contra mileniului unguresc ce avea să se sărbătorească în vara anului 1896 [3]. „Liga fetelor române" cinsti poetului slovac Svetozár Hurban-Vajansky o frumoasă cunună de lauri cu fructe de argint şi cu iniţialele poetului S. H. V.[4] cu ocazia condamnării sale pentru un articol întitulat: „Hienismul în Ungaria" ce apăruse în ziarul „Narodnie Novinya" din Bratislava. Adânc mişcat de delicata atenţiune a fetelor române, poetul slovac răspunsese la 20 Ianuarie 1894 din temniţa din Seghedin, mulţumind pentru „această dovadă de dragoste a unui popor faţă de altul". Fetele slovace răspunseră fetelor române „pentru surpriza lor plină de bucurie", care a „îmbucurat în mare măsură întreg poporul slovac", trimiţându-le un prea frumos album cu inscripţia:

Rumunkam-Slovensky

Românceelor-Slovacele

Albumul avea ca motto următoarele versuri dintr'un cântec popular slovac:

Hor sa hor	Deşteaptă-te
Za rod hor	Inflăcărează-te
Hor v Nadseni	Insufleţit
Ujarmeny	Pentru neamul tău
Za rod Tvoj.	Subjugat!

Adresa de mulţumire avea următorul cuprins:

Iubite Surori Romance,

Simţim o adevărată sfială în urma nobleţei voastre de suflet; dar sfiala aceasta este înălţătoare, nu umilitoare. Prin darul vostru aţi avut de gând să aduceţi mângâiere scriitorului nostru şi prin

1) I. Georgescu, o. c., p. 115.
2) Ibid., p. 116 urm.
3) Ibid., p. 121.
4) Ibid. p. 125 urm.

aceasta ni-aţi dat nouă tuturora chezăşia iubirii şi simpatiei voastre faţă de poporul nostru.

In această manifestaţie a sufletelor frumoase vedem un lucru de mare însemnătate, al cărui rost este încă acoperit cu vălul viitorului.

Făurit-aţi voi cea dintâiu zală de aur călită în focul suferinţei.

La această zală se va adăuga o a doua, o a treia, de asemenea şi din partea noastră. Fie ca aceste zale să lege naţiunile noastre într'un lanţ puternic, resistent atacurilor duşmănoase.

Voi sunteţi mândre de obârşia voastră, vă sunt scumpe tradiţiile voastre, ca ori cărui om cinstit care nu se leapădă de sânul care l-a lăptat. Puteţi fi mândre cu drept cuvânt. Dacă v'aţi lepăda de tradiţiile voastre unde aţi găsi recompensă pentru ele? Inimele voastre ar sângera, sufletele voastre ar muri de dorul poporului, care singur a stat neatins de valurile întâmplărilor timp de 2000 de ani. Ţăranca voastră se îmbracă cu portul pitoresc, asemănător celuia cu care îşi învălue mândra femeie a Romagnei corpul ei frumos.

Ciobănaşul de pe poienele voastre poartă o zeghe ca şi Campagnardul din împrejurimile străbătute de Via-Appia.

Acesta e trecutul — iar cel ce din trecutul glorios a transplantat prin prezentul trist atâta putere de spirit, atâta însufleţire, este chemat la un viitor glorios. Şi un astfel de viitor, suntem convinse, va trebui negreşit să vină.

Femeia, străjuitoarea vetrei din casă, a privit până acum nepăsătoare evenimentele ce se petreceau în jurul ei. Nici acum nu putem păşi la fapte, decât încurajând pe ai noştri, aducându-le mângâiere, îmbărbătându-i la luptă.

Găsit-aţi voi chip şi putinţă, aţi apucat calea cea adevărată; să ne ajute Dumnezeu atât vouă cât şi nouă.

În Ţara Slovacă, 1894.

(urmează 422 de iscălituri)[1].

Solidaritatea politică româno-slovacă a dăinuit până la 17 Februarie 1901, când ambele naţiuni îşi reluară libertatea de acţiune.

---

[1]) I. Georgescu, o. c., p. 133 urm.

V.

Cultura intelectuală şi materială.

Cehoslovacii au fost şi au rămas oameni muncitori şi practici, căci dânşii, fixându-şi ţinta aspiraţiunilor lor politice, nu înţelegeau să rămână inactivi în faţa idealului spre care tindeau. Trăind în inima Europei, înconjuraţi de neamuri harnice şi expeditive, şi veşnic ameninţat de concurenţa acestora, ei se luară la întrecere cu învăţătura germană, cu cultura germană, cu industria germană, cu un cuvânt, cu hărnicia şi munca rodnică a poporului german. Din această ageră luptă de întrecere porni avântul economic şi cultural al Bohemiei, Moraviei şi Sileziei. Din această nobilă întrecere între două neamuri, deopotrivă de active şi pricepute, răsări înflorirea şi propăşirea economică şi culturală a acestor ţări, cărora naţiunea cehă le imprimă pentru totdeauna pecetea iscusinţei şi hărniciei sale.

Prin naţionalismul lor luminat, prin patriotismul lor local şi prin puterea politică pe care o reprezintă o naţiune iscusită şi cultă ca a lor, Cehii izbutiră să stoarcă guvernului habsburgic apreciabile avantaje politice, economice şi culturale pentru provinciile lor. Provinciile sudetice aveau cel mai mic număr de analfabeţi din monarhia habsburgică. Cehii se puteau mândri de cea mai perfectă organizaţie a învăţământului de toate gradele. Universitatea cehă din Praga nu stătea mai prejos de universitatea germană. La universitatea aceasta îşi complectară studiile şi câţiva Români, ca Valerian Şesan, Ilie Bărbulescu, Aurel Morariu, Vasile Marcu ş. a. Academia cehă de litere şi ştiinţe, şcoalele superioare de belearte, muzeele din Praga şi din celelalte oraşe din Bohemia şi Moravia, toate bine înzestrate şi organizate, reoglindesc marea grijă, pe care Cehii o aveau pentru cultura intelectuală a naţiunii lor. Cugetătorii, oamenii de ştiinţă, scriitorii şi artiştii cehi purtau pretutindene faima neamului lor. Contribuţiunea pe care poporul ceh o vărsă la bogatul capital al culturii şi civilizaţiei mondiale, era admirată şi apreciată de toată lumea. Dar mână în mână cu remarcabila cultură intelectuală, păşia şi cultura materială. Industria bohemă se bucură de renume mondial încă din

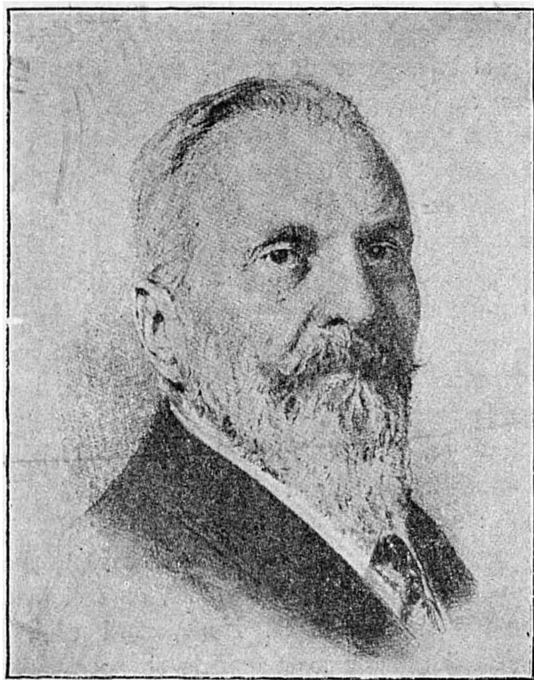
secolele precedente. In străvechile noastre tratate comerciale de pe vremea lui Alexandru-cel-Bun şi Mircea-cel-Bătrân se pomeneşte de producte ale industriei textile din Cehia.

Fertilitatea pământului şi abundenţa subsolului în metale nobile, în cărbuni şi ape minerale alimentează necontenit industria cehă, la care participau însă în largă măsură şi Germanii aşezaţi în mase compacte la periferia ţării, dar şi în insule considerabile în interior. Regiunea Munţilor Metalici şi în deosebi valea Sf. Ioachim, Joakimov, este foarte bogată în minereu de argint. Pe la începutul veacului al XVI-lea începu acolo exploatarea minelor de argint care dădu rezultate surprinzătoare. Din argintul exploatat acolo s'a început a se bate monete numite *„taler“* — prescurtat din „Ioachimstaler“, adică din valea Sfântului Ioachim după nemţescul Tal = vale. Monetele acestea de argint purtau pe avers stema Bohemiei: leul cu două cozi, iar pe revers icoana Sfântului Ioachim, patronul minelor de argint din valea ce-i purta numele. Talerii aceştia, cari latineşte se numeau „vulgo leones sau taleri leonis“, adecă talerii leului, sau mai scurt *leu*, pl. *lei*, pătrunseră şi în Moldova pe vremea lui Despot-Vodă, care bătu chiar la Suceavă astfel de „lei“ după valuta cehă, şi în deosebi pe timpul lui Alexandru Lăpuşneanu. Dela talerii aceştia ioachimici cu stema leului bohem pe avers, derivă numele monetei noastre naţionale: *leul*[1]).

Bogăţia, priceperea şi hărnicia cehă mânară în mod normal la o mare supraproducţie în bunuri industriale, dară şi în elemente intelectuale pricepute şi bine pregătite. Funcţionarii cehi, medicii cehi, inginerii şi profesorii cehi de toate gradele şi specialităţile erau bine apreciaţi şi răspândiţi asupra tuturor provinciilor austriace. In serviciile publice din Bucovina erau aplicaţi foarte mulţi intelectuali cehi, cari se dovediră totdeauna oameni conştiincioşi şi corecţi, simpatizând pe Români şi cauza lor naţională. Se vede că suferinţele şi aspiraţiunile comune ne apropiau tot mai mult unii de alţii. Mulţi dintre intelectualii cehi, cari munciră alături de noi în Bucovina, lăsară în urma lor, pe lângă amintiri frumoase, şi opere durabile. Palatul mitropolitan din Cernăuţi este opera arhitectului ceh Iosif Hlavka, fondatorul Academiei Cehe din Praga. Fostul profesor dela şcoala de arte şi meserii din Cernăuţi, Iaroslav Kramerius, fusese un mare prieten al Românilor. El lăsă în urma sa o mare colecţie de chipuri şi

[1]) ION I. NISTOR, *Handel und Wandel in der Moldau*, Cernăuţi 1912, p. 133 urm.

icoane româneşti, iar în dragostea sa pentru literatura română, dânsul traduse în nemţeşte o bună parte din nuvelele lui N. Gane sub iniţialele Iks [1]). Iosif Opletal a publicat un studiu foarte important asupra condiţiilor de exploatare a pădurilor fondului bisericesc din Bucovina [2]). Invăţaţii cehi I. Dobrovsky şi I. P. Šafařik, întemeietorul studiilor slavistice, C. I. Jireček, fost membru onorar al Academiei



Constantin Iosif Jireček

Române († Dec. 1917) [3]), I. L. Pič care a şi vizitat ţările noastre, adunând material istoric la faţa locului, au publicat studii interesante cu privire la istoria română [4]), Kadleč, Peisker şi alţii cari s'au ocu-

[1]) Cfr. *Novellen von N. Gane*, autorisierte Übersetzung aus dem Rumänischen von Iks, Cernăuţi, 1903.

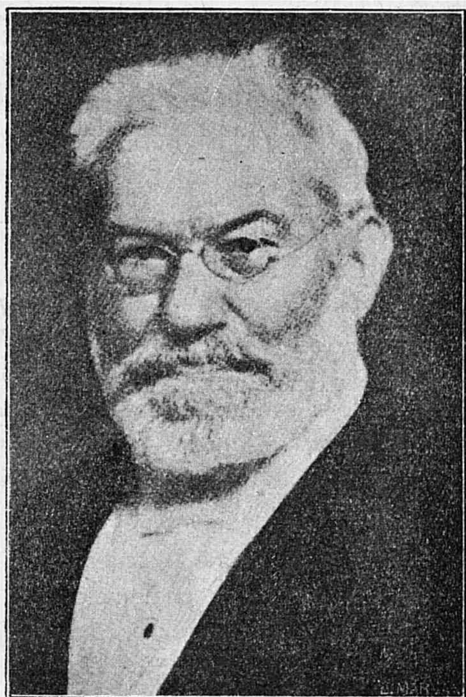
[2]) Iosef Opletal, *Das forstliche Transportwesen im Dienstberichte der k. k. Direktion der Güter des gr. or. Religionsfondes*, nach amtlichen Quellen, Viena, 1913.

[3]) Ion I. Nistor, *In amintirea lui Constantin Iosif Jireček*, Codrul Cosminului, I, p. 613 urm.

[4]) Iosif Ladislaus Pič, *Über die Abstammung der Rumänen*, Lipsca, 1880; *Der nationale Kampf gegen das ungarische Staatsrecht*, Lipsca, 1882; *Die rumänischen Gesetze und ihr Nexus mit dem byzantinischen und slavischen Recht*, Lipsca, 1895; *Zur rumänischen Streitfrage*, Lipsca, 1886.

pat de probleme istorice şi filologice, privitoare la Români, le-au tratat cu cea mai deplină obiectivitate, spre deosebire de Hunfalvy sau Roesler, apologeţii unor idei preconcepute şi ai cauzei maghiare nedrepte.

Unul dintre intelectualii cehi, care pătrunse mai adânc în însuş sufletul poporului român, era *Ion Urban Iarnik,* care, în colaborare



Ion Urban Jarnik

cu Andrei Bârsan, publică colecţii de folklor român. Numele său ni se întipăria în minte încă de pe băncile şcoalei. *„Doinele* şi *Strigăturile“* culese de dânsul le întâlneam mereu prin manualele noastre de şcoală. Urban Jarnik fusese la 1875 unul dintre candidaţii cei mai vajnici la catedra de limba şi de literatura română, ce se crease atunci pe lângă nou înfiinţata universitate germană din Cernăuţi. Ca profesor de limbele romanice la universitatea din Praga, neuitatul Urban Iarnik ştiu să intereseze multe generaţii de studenţi pentru graiul nostru, pentru literatura noastră, pentru necazurile şi suferinţele noastre,

pentru dorul nostru de libertate care se contopia cu sbuciumul sufletului ceh ca două cântece de jale. Intre numeroşii săi elevi se găsia însuş fiul maiestrului, d-l Hertvik Iarnik, profesor şi bibliotecar la Brno, care ne cunoaşte limba şi care ni-a îndrăgit ca şi neuitatul său tată, căzându-i *„tronc la inimă"*. Pentru meritele sale ştiinţifice şi literare, Urban Iarnik fu ales membru corespondent şi apoi membru onorar al Academiei Române.

Mai bine ca ori cine, înţelegea Urban Iarnik că legătura dela popor la popor se face în mod trainic prin schimbul productelor literare. De aceia dânsul a tradus în limba română *„Bunica"* de Bojena Nemčova (1820—1862), un roman din viaţa cehă dela ţară [1]) şi „Pavel Cătană" o nuvelă de *Francisc Pravda* [2]), colaborând totodată şi la cele mai multe din revistele româneşti de pe vremuri [3]). Urmând frumoasele îndemnuri ale tatălui său, d-l Hertvik Jarnik a tradus în ceheşte părţi alese din Ioan Creangă, scriitorul său predilect [4]). De altfel flăcăii români din Bucovina şi Ardeal, ce-şi făceau stagiul în armata austriacă, aveau adesea ocazie să cunoască ţara cehească şi să se împrietenească cu camarazii lor cehi. Mulţi Români luară parte la bătălia dela Sadova sau Königgraetz, care în limbagiul popular deveni un *„Câne-Creţ"*. Amintirea despre această participare a Românilor la această memorabilă bătălie s'a păstrat într'un cântec popular, din care reţinem versurile:

Vino maică până la cruce,
De vezi Neamţu cum ne duce:
Pe foaie de cucuruz
In Italia-de-Sus;
Pe-foaia tuleiului
Oblu'n ţara *Ceului*.

Numele gentilic Ceh, plural Ceşi, se pomeneşte în cronica lui Grigore Ureche. Cronicarul, povestind despre invazia craiului Mateiaş Corvinul în Moldova, arată că acesta după înfrângerea dela Baia

---

1) BOZENA NEMČOVA, *Bunica*, tradusă de Dr. Ioan Urban Jarnik, Sibiu, 1885, ed. Tribuna; ed. II, Bucureşti, Cartea Românească, 1923.

2) FR. PRAVDA, *Pavel Catana*, traducere de I. U. Jarnik, Braşov, ed. Ciurcu, 1891, Sibiu ed. „Astra", 1914.

3) I. U. JARNIK, *Şezatori româneşti de pe muntele Sion din Praga*, Praga 1915.

4) I. URBAN şi HERTVIK JARNIK, *Relaţiunile Româno-Cehoslovace din trecut şi din viitor*, Bucureşti, 1919, p. 11 urm.

n'a mai reînoit năvălirea sa în Moldova, ci viindu-i alte greutăţi despre *„ţara ceşască“* s'au întors la *„Ceşi“* cu oastea sa [1]). Forma *„Ceşi“* în loc de *„Cehi“* este probabil o analogie după Leah pl. Leşi, cum numiau Moldovenii pe Poloni. Regele Matiaş Corvinul fusese ginerile regelui Gheorghe Podebrad al Cehiei libere. Indată după unire, Urban Jarnik a vizitat România Mare şi a conferenţiat în mai multe oraşe româneşti. La Bucureşti marele prieten al Românilor ţinu la 7 Maiu 1919 o frumoasă conferinţă în sala Ateneului [2]).

La 25 Maiu 1919, Urban Jarnik a vizitat Cernăuţii şi a desvoltat aci o conferinţă plină de reminiscenţe vechi şi frumoase îndrumări pentru viitor [3]). Cu ocazia prezenţei sale în Cernănţi, regretatul nostru prieten a publicat o frumoasă schiţă în „Glasul Bucovinei“ [4]) intitulată: *„De pe drum“*, pe care o reproducem în anexă [5]).

Urban Jarnik este iniţiatorul „Societăţii Ceho-Române“ din Praga, care luă fiinţă în 1920 şi care dădu îndemnul pentru crearea de societăţi similare la Bucureşti şi Cluj. La universităţile cehoslovace din Praga, Brno şi Praga se cultivă limba română prin profesorii Staca, consul onorar al României la Praga, Jarnik-fiul, Jindra Flaišhansovà şi alţii.

Un alt mare prieten al Românilor este abatele Metodie Zavoral care în timpul răsboiului mondial adăpostia în mănăstirea Strahov de pe Hrašin din Praga, mii de soldaţi români, răniţi pe câmpul de luptă. Pentru a le putea strecura mângâere în sufletul lor amărît, abatele Zavoral învăţă anume limba română şi ajutat de Horia Petrea Petrescu, secretarul general al Astrei din Sibiu, continuă să desvolte o frumoasă activitate pentru apropierea sufletească şi culturală între Cehoslovaci şi Români.

In 1928, abatele Zavoral a vizitat România, unde fu primit cu mare însufleţire la Sibiu, la Bucureşti şi la Cernăuţi. La Sibiu abatele a fost sărbătorit de Astra; la Bucureşti guvernul român îi făcu în ziua de 28 Aprilie o primire oficială la Fundaţia Carol. Cu ocazia

---

[1]) GRIGORE URECHE, *Letopiseţul Ţarii Moldovei*, ed. C. Giurescu, Bucureşti 1916, p. 48.

[2]) *Relaţiunile Româno-Cehoslovace din trecut şi viitor*, conferinţă ţinută în sala Ateneului în ziua de 7 Maiu 1919 de Dr. IOAN URBAN JARNIK, Bucureşti 1919.

[3]) „Glasul Bucovinei“ II, No. 152 şi II No. 155.

[4]) Anul II, No. 168.

[5]) Anexa VIII.

aceasta, autorul acestei scrieri, avu cinstea de a rosti, în numele guvernului român, următoarele cuvinte de bun sosit în România:

„De două zile sălăşlueşte între noi monseniorul Zavoral, unul



Abatele Metodie Zavoral

dintre cei mai distinşi reprezentanţi ai simţirii generoase creştine de care se poate mândri nu numai nobila şi viguroasa sa naţiune cehoslovacă, ci şi omenirea întreagă.

In persoana distinsă a Prea Cuvioşiei Sale salutăm pe ilustrul stareţ al mănăstirei Strahov din Praga, unde din vremuri cărunte pâlpâie neîncetat flacăra adevăratelor virtuţi creştineşti: credinţa, nădejdea şi dragostea, în măreaţa şi mântuitoarea lor trinitate.

Se poate că nici odată, căldura binefăcătoare a acestei dumnezeeşti flacări n'a încălzit mai tare sufletele năcăjite, ca în zilele de restrişte ale marelui războiu, când postrigul abatelui Zavoral se prefăcu într'un mare lazaret pentru tămăduirea rănilor trupeşti şi sufleteşti a nenumăraţilor oşteni. Mari erau durerile lor fizice, dar mai mari chinurile sufleteşti, întrucât erau siliţi să lupte pentru o cauză care nu era a lor, ba chiar potrivnică intereselor şi aspiraţiunilor lor naţionale. La aceste sbuciumări sufleteşti se asocia şi misteriosul dor de casă, de familie, de moşie, bunuri preţioase cari alcătuesc comoara sufletească a poporului nostru.

Din îngânarea tainică a acestor chinuri şi suferinţe, abatele Zavoral a desluşit de pe buzele înfierbântate ale ostaşilor răniţi, primele sunete melodioase ale limbii noastre, pe care Prea Cucernicia Sa le-a desvoltat, le-a aprofundat în aşa măsură încât astăzi stăpâneşte deplin limba noastră cu toată frumuseţea ei şi cu tot farmecul ei tainic.

Cunoştinţa limbii a deşteptat şi sporit tot mai mult dragostea şi simpatia pentru neamul nostru, aşa de strâns unit cu neamul său cehoslovac nu numai prin strânsele legături de prietenie ale prezentului ci şi prin aspiraţiunile comune în viitor. Naţiunea română ca şi naţiunea cehoslovacă urmăresc acelaş măreţ scop: propăşirea pacinică şi sporirea aportului lor la cultura şi civilizaţia umană.

Alături de Ladislav Pič, Urban Iarnik, tatăl şi fiul, şi de neuitatul meu dascăl Constantin Iosif Jireček, cari în savantele lor cercetări au îmbrăţişat aproape întreg trecutul neamului nostru, cu tradiţiunile şi aşezămintele sale de stat şi cu nepreţuitele comori sufleteşti ce se păstrează în poezia noastră populară, abatele Zavoral, iubitul şi venerabilul nostru oaspe, a adus o notă originală în relaţiunile noastre cu naţiunea cehoslovacă, o notă intimă, sufletească, care porneşte din inimă, şi pătrunde în inimă.

Şi dacă numele savanţilor cehoslovaci Pič, Iarnik şi Jireček se vor pomeni vecinic de toţi câţi se îndeletnicesc cu studiul trecutului nostru, numele abatelui Zavoral va rămânea pururea încrestat în însaşi conştiinţa naţională românească, fiindcă dânsul, în vremuri de grea cumpănă, a găsit pentru noi cuvinte de încurajare şi mângâiere.

In aceste sentimente, guvernul ţării, se asociază prin rostul meu, la manifestaţiunile obşteşti de dragoste şi simpatie, de care este înconjurat abatele Zavoral, şi prin el întreaga naţiune cehoslovacă, pretutindeni în ţara noastră şi îi urează un bun sosit la noi".

La stăruinţa abatelui Zavoral şi cu îndemnul ministrului român din Praga N. Filodor, vechea „societate ceho-română", fu reorganizată într'un adevărat „*Institut cehoslovac-român*", care luă fiinţă la 9 Noemvrie 1927 şi care fu adăpostit în încăperile liceului Jirášek din Praga şi pus sub conducerea fostului ministru de instrucţie Milan Hodza [1]). Conducerea institutului aranjează cicluri de conferinţe asupra diverselor probleme româneşti, desvoltând astfel o foarte utilă activitate de apropiere şi înfrăţire.

Dar pe lângă contactul acesta intelectual naţiunea cehoslovacă a avut şi legături politice şi sociale cu Românii prin coloniştii slovaci din Bucovina. Indată după ocuparea Bucovinei, Austriacii începură o largă operă de colonizare. Principalele colonii în Bucovina erau cele germane. Pe lângă aceasta luară fiinţă şi câteva colonii lipoveneşti, maghiare şi chiar *slovace*. Era în primăvara 1803, când arendaşul Kriegshaber din Crasna aduse pentru fabrica de sticlă din Huta-Veche câteva sute de Slovaci din comitatul Trencin, pentru a-i ocupa la exploatările sale. Coloniştii slovaci nu formară o comună separată, ci găsiră adăpost între sătenii români din Crasna. Cei mai mulţi dintre ei sălăşluiră mai apoi în Huta-Nouă (jud. Storojineţ) unde pe la 1840 trăiau încă 51 familii slovace, cari cu toţii erau muncitori de pădure.

Un alt grup de colonişti slovaci se aşeză în vara anului 1803 în Tereblecea (jud. Rădăuţi) compus din 11 familii, care numărau la un loc 67 suflete. In 1814 sosiră la Tereblecea altele 14 familii slovace. In 1817 numărul familiilor se reduse la 18, iar celelalte se împrăştiară asupra satelor vecine. Preotul catolic din Siret avea în seama sa grija sufletească a coloniştilor slovaci. In 1844 Slovacii constituiau a patra parte din locuitorii comunei Tereblecea.

Un al treilea grup de colonişti slovaci, compus din 10 familii cu 60 suflete, se aşeză în 1803 la Liuzii-Homorului (jud. Suceava). Grupuri mai mici se aşezară la Hliboca-Adâncata (jud. Storojineţ) şi în suburbiile Clocucica şi Caliceanca din Cernăuţi. Coloniştii slo-

---

[1]) FRANTIŠEK BOUS, *Die Tätigkeit des Tschechoslovakisch-rumänischen Vereins*, în „*Prager Presse*", număr festiv închinat României.

vaci nu izbutiră însă să formeze nicăiri comune proprii; din cauza aceasta dânşii erau foarte nemulţumiţi şi sesizau mereu autorităţile, cerând terenuri proprii pentru aşezările lor. In cele din urmă guvernul austriac se văzu silit să le satisfacă cererea, concentrându-i în trei comune naţionale slovaceşti: *Soloneţul-Nou* cu *Pleşu* (jud. Suceava) şi *Poiana-Micului* (jud. Câmpulung). Coloniştii slovaci din Hliboca primiră în 1834 loturi de colonizare la „Soloneţul-Nou" şi se aşezară



Grup de Slovaci din Bucovina

definitiv acolo în număr de 30 familii. Statistica austriacă din 1890 constată la Soloneţul-Nou 725 suflete de Slovaci. In anul 1835 coloniştii slovaci din Caliceanca şi Clocucica obţinură loturi în *Pleşu* şi se aşezară acolo, numărând în 1890 un grup de 215 suflete. In anul 1842 primiră în sfârşit şi Slovacii din Crasna şi Tereblecea, vr'o 70 de familii la un loc, loturi de colonizare în *Poiana-Micului*, unde la 1890 trăiau 622 suflete. Unii dintre coloniştii Slovaci găsiră mai apoi adăpost la Banila pe Siret, iar alţii emigrară în America ca şi mulţi dintre conaţionalii lor de acasă din Slovacia [1]).

Departe de patria lor, Slovacia, şi fără nici o legătură cu ea,

[1]) R. Fr. Kaindl, *Das Ansiedlungswesen in der Bukowina*, Innsbruk, 1902, p. 279 urm.

coloniştii slovaci din Solonețul Nou, Pleşu şi Poiana-Micului rezistă numai cu greu procesului de desnaționalizare în folosul Polonilor prin şcoală şi prin biserică. Aşa se explică faptul ca la ultimul recenzământ din 1910, autoritățile austriace, în comunele susmenționate, nu mai constatară *Slovaci*, ci *Polonezi*. Datele aceluiaş recenzământ arată în Bucovina un grup de 1005 suflete cu limba de conversație cehoslovacă. Erau slujbaşii cehi cu familiile lor dintre cari fireşte că astăzi mulți s'au întors în patria lor. Socotind la numărul acesta şi pe Slovacii din cele trei comune slovaceşti, în 1920, numărul Cehoslovacilor din Bucovina se urca la suma de 3000 suflete. Colonii cehoslovace se pomenesc în județele Arad, Caraş, Severin, Timiş-Torontal [1]) dar mai ales în județele Bihor, Salaj şi Satu-Mare.

Mai bine ca prin colonişti, Românii cunoscură pe Slovaci prin „*drotarii*" (Drahtbinder) slovaci, cari cutreeră lumea în lung şi lat, ca şi Moții noştri, pentru a-şi câştiga pânea de toate zilele cu legatul vaselor crăpate, cu dresul capcanelor pentru prinderea şoarecilor etc. Ungurii numesc pe Slovacii şi în deosebi pe Slavi „*Tot*" iar Slovacia se numeşte ungureşte „*Totorszag*, țara Slovacilor; de acolo derivă românescul: Tăut, plur. Tăuți, ceeace înseamnă Slovac. Aceasta trebue să fie originea numelor de sate ca *Tăutău* (jud. Bihor) *Tăuții*, în județele Alba, Arad, Cluj şi Satu-Mare.

De pe la 1860 începură să se aşeze prin oraşele din România numeroase familii cehoslovace, unii chemați anume ca meseriaşi sau industriaşi, iar alții, venind din propriul lor îndemn. Dintr'o familie cehoslovacă aşezată la Craiova îşi trage originea celebrul mineralog român, dl. Ludovic Mražec, profesor universitar la Bucureşti membru al Academiei Române şi fost ministru. Colonia cehoslovacă din Bucureşti, înființă în 1892 o societate culturală sub numele de: „*Cesko-Slovenska Beseda*", care avea de scop să cultive simțul național şi să întrețină legături frățeşti între toți Cehoslovacii din România. Membrii acestei societăți se dovediră ca prieteni loiali şi devotați ai Românilor şi ai aspirațiunilor lor naționale. In timpul războiului ei sprijiniau causa română şi apărau interesul conaționalilor lor de acasă. Unul dintre conducătorii coloniei din Bucureşti, dl. Vačlav Miler, respingea prin presa bucureşteană, atacurile ce se aduceau din partea Austro-Germanilor contra deputaților cehi Kramar şi Klofač, cari erau urmăriți de guvernul austriac pentru crima de înaltă tradare.

[1]) I. Rusu-Şirianu, *Românii din statul ungar*, 1904, pag. 236.

Colonia cehoslovacă din Bucureşti ajunse la oarecare importanţă prin sprijinul ce-l primia din partea ministrului Statelor-Unite [1]) din Bucureşti, *dl. Charles Vopička*, Ceh şi dânsul de origine. Cu ocazia vizitei lui Vopička la Chişinău, comitetul refugiaţilor ardeleni şi bucovineni aranjă în Oct. 1918 o mare manifestaţie politică, la care luară între alţii cuvântul şi autorul acestei lucrări, care aducea omagii naţiunii cehoslovace pentru bărbăţia şi curajul ei, cu care a dat monarhiei austro-ungare lovitura de moarte. La rândul său, dl. Vačlav Miler rosti, în faţa adunării următoarea declaraţiune: „Fraţilor, Vă zic fraţi, fiindcă acuma nu mai sunteţi Moldoveni, Munteni, Ardeleni, Bucovineni şi Bănăţeni, ci sunteţi cu toţii Români. Eu, care trăiesc de mic copil pe pământul României, am avut norocul să cunosc şi să iubesc acest popor, să-i cunosc toate suferinţele şi aspiraţiunile sale drepte. Cu prilejul acestei solemnităţi, am fericirea să vă anunţ un lucru, care pecetlueşte pentru vecii vecilor legătura dintre poporul cehoslovac şi cel român. Zilele din urmă am primit ştirii din Praga, în care se spune că acei ce au dat cel mai puternic sprijin la alcătuirea statului cehoslovac independent, au fost două regimente române, reg. 2 din Braşov şi reg. 51 din Cluj. A venit rândul Cehilor să declare, şi au făcut-o, că vor sprijini cu toate puterile pe Românii subjugaţi din fostul imperiu al Habsburgilor să-şi câştige deplina lor libertate şi să-şi realizeze visut lor secular: *unirea într'o singură Românie-Mare.* Până acuma n'au fost decât nişte umili supuşi ai unei împărăţii, zidită pe minciună. Astăzi această împăraţie s'a prăbuşit, iar pe ruinele ei se ridică triumfător dreptul popoarelor. Am salutat în numele Cehoslovacilor din România ospitalieră şi unirea tuturor Românilor, unirea care trebue să rămână veşnică spre binele şi gloria neamului românesc".

Un alt patriot ceh, de Iaroslav Müller, a publicat în 1925 în limba cehă un studiu foarte interesant: *Basarabia, pământ românesc*, care a fost tradus în româneşte de Carola şi Milan Şesan [2]).

---

[1]) VAČLAV MILER, *Ceho-Slovacii in România*, Bucureşti, 1928, p. 8 urm.

[2]) IAROSLAV MÜLLER, *Basarabia, pământ românesc*, traducere din limba cehă, de Carola V. Şesan şi Milan V. Şesan, extras din ziarul „Glasul Bucovinei", Cernăuţi 1925.

VI.

Lupta pentru independenţă şi vizita profesorului Masaryk în România.

Ruptura ce se produse în 1871 între Cehi şi Casa de Habsburg, n'a mai putut fi refăcută niciodată. Timp de aproape jumătate de veac, dela 1871—1914, istoria Cehoslovacilor, ca de altfel şi cea a Românilor din monarhia habsburgică, înregistrează lupte interne şi pertractări interminabile între Germani şi Cehi, precum şi între Unguri şi Slovaci, pertractări care se îndelungau mereu, fără să ducă la vreun rezultat. *Ideia de stat austriac* nu se mai putea împăca cu *ideia de stat ceh*. Revendicările politice şi naţionale ale Cehilor nu mai puteau fi satisfăcute, cu toate încercările guvernelor Taaffe, Windischgrätz, Kielmansegg, Badeni, Gautsch, Körber şi Stürgkh. Impăcarea între Cehi şi Germani, aşa de mult dorită de însuş împăratul Franz Josef, nu se mai putea face. Neînţelegerile dintre ambele naţiuni sporiau mereu şi deveniră pe zi ce mergea tot mai acute şi mai ameninţătoare. Politica externă a cancelarului Iuliu Andrassy, care încheiase alianţă cu Germania şi mai apoi cu Italia, nu era de loc după placul Cehilor. Străduinţa contelui Goluchowski de a cultiva prietenia cu Rusia, satisfăcea în câtva pe Cehi, cari erau aderenţii cei mai fervenţi ai *panslavismului*. Urmaşul lui Goluchowski, baronul Aehrenthal se abătu însă dela această politică. Din cauza aceasta el îşi înstrăină simpatiile Cehilor, îngreuind prin aceasta situaţia externă a monarhiei habsburgice, care după complicaţiunile din Balcani, mâna fatal la războiul mondial.

La rândul lor, Cehii îşi dădură seamă de zădărnicia tratativelor interminabile cu Austria şi de aceia dânşii cautară, de cu bună vreme, să-şi asigure simpatia şi concursul Rusiei şi Franţei, pentru realizarea aspiraţiunilor lor politice şi naţionale. Cehii umblau mereu să obţină protecţia acestor două mari puteri aliate. O delegaţie franceză, care în 1891 venise să viziteze expoziţia naţională din Praga, fu primită de Cehi cu mare însufleţire. In anul următor, un grup de *Socoli cehi* întoarse Francezilor vizita la Nancy şi cu acea ocazie comandantul

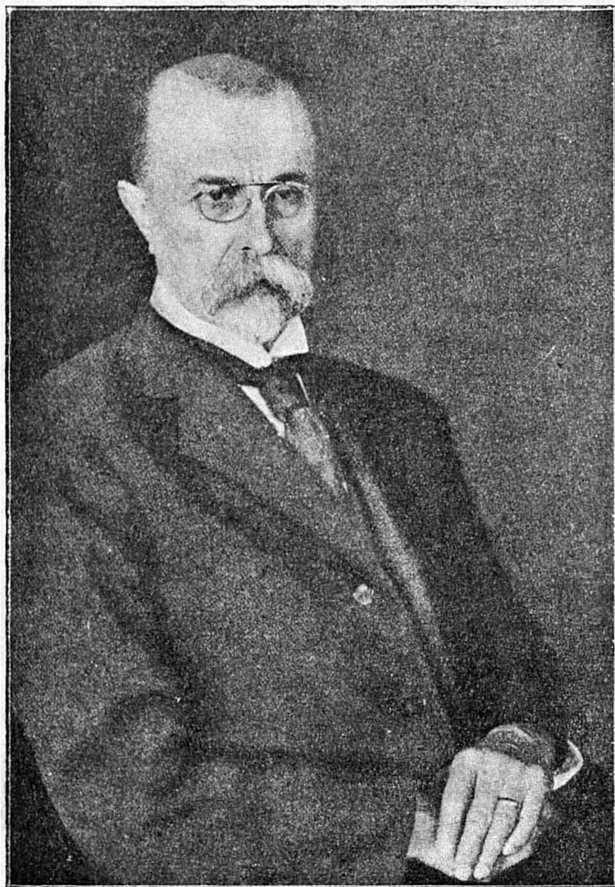
Socolilor, Podlipny, rosti o înflăcărată cuvântare, care sfârşi cu declaraţia categorică: *„Duşmanii voştri, sunt şi ai noştri“*, ceia ce nu însemna nici mai mult, nici mai puţin decât: *Austria est delenda*. Turburările şi demonstraţiunile politice în Praga şi în alte oraşe cehe se înteţiră mereu şi guvernul vienez trebuia să recurgă de repeţite ori la declararea stării de asediu asupra capitalei Bohemiei. În 1894 fruntaşii mişcării naţionale cehe fură implicaţi în faimosul proces de înaltă tradare contra membrilor *„Omladinei“*, o societate secretă a tinerimii studenţeşti şi muncitoreşti cu caracter naţional-radical, care, ca şi în Serbia, tindea la dobândirea independenţei naţionale. O bună parte dintre cei 76 acuzaţi fură condamnaţi la închisoare şi amnestiaţi apoi sub guvernul Badeni. Mişcările şi manifestaţiunile acestea dovediau în deajuns, că stările de lucruri din Bohemia erau foarte încordate. Agitaţia spiritelor nu mai putea fi potolită. O destindere generală se produse numai prin izbucnirea războiului mondial, care aduse cu sine prăbuşirea monarhiei habsburgice şi liberarea popoarelor subjugate.

Declararea războiului şi atacul contra Serbiei nu s'a făcut cu consimţământul Cehilor, cari vedeau în războiul ce izbucnise un mijloc de întărire a Germanilor şi de asuprire şi mai grea a naţiunii lor. Din consideraţiunile acestea Cehii nu manifestară nici o însufleţire pentru război, ci din potrivă, dânşii, dacă şi nu îndrăzniau îndată la început să uneltească contra războiului, ei opuseră totuş o *rezistenţa pasivă* faţă de toate acţiunilor guvernului austriac. [1])

La izbucnirea războiului, fruntaşii Cehilor nu erau încă bine lămuriţi asupra ţintei politice spre care trebuiau să năzuească. Propaganda panslavistă ce se făcea de decenii în rândurile lor, înfluenţase întru atâta pe Cehi, încât soldaţii lor din armata austro-ungară refuzară dela început de a lupta contra fraţilor lor slavi, Ruşii şi Sârbii, şi din pricina aceasta dânşii aruncau armele pentru a se preda în masă. Slujbaşii de origină cehă nu puneau nici o râvnă în îndeplinirea obligaţiunilor lor, fiind că nu voiau să întărească influenţa asupritorilor seculari prin o nouă izbândă a puterilor centrale. Victoria Germanilor la 1871 zădărnici realizarea aspiraţiunilor lor politice, îndrumată de împăratul Franz Josef. O nouă şi hotărîtoare izbândă a Germanilor ar fi întârziat din nou pentru multă vreme întruparea revendicărilor lor politice şi naţionale. Iar cât priveşte pe fruntaşii lor politici, dânşii

[1]) *Das Verhalten der Tschechen im Weltkrieg*, herausgegeben von der Deutschnationalen Geschäftsstelle, Wien, 1918.

işi îndreptară privirile asupra Ruşilor. Ei îşi puneau toată nădejdea în Ruşi şi sperau să obţină cu ajutorul lor autonomia Bohemiei, revendicată de secole. Încrederea în izbânda Ruşilor spori esenţial pe vremea, când armatele ruseşti ocupară Bucovina şi Galiţia şi când



Toma G. Masaryk.

cetatea Přzemysl capitulă în faţa Ruşilor, cari, atingând coama Carpaţilor, înaintau victorioşi în Ungaria. Atunci se aştepta ca Ruşii să între în Bohemia, să restabilească vechiul stat cehoslovac şi să aşeze în fruntea lui un mare-duce rusesc. Pe calea aceasta credeau ei că se vor apropia de imperiul mondial al Ruşilor, al cărui întindere urma să pornească dela Munţii-Metalici şi Codrul-Bohemiei şi să se întindă fără întrerupere

până la Wladiwostok, pe coasta Oceanului Mare. Retragerea neaşteptată a Ruşilor din Carpaţi şi apoi şi din Galiţia temperă niţel entuziasmul Cehilor pentru imperiul ţarist. Dar cu toate acestea, cea mai mare parte din fruntaşii politici cehi nu vedeau altă direcţie în orientarea lor politică, decât legătura cu Rusia.

Din fericire însă pentru naţiunea cehoslovacă, se ridică, în opoziţie cu majoritatea conducătorilor cehi, gruparea condusă de Toma Garrique *Masaryk*, profesor de sociologie şi filozofie practică la universitatea din Praga, care nu înţelegea să se razeme în politica ei naţională numai pe Ruşi, cari vedeau ţinta războiului în cucerirea Ţarigradului şi întărirea influenţii lor în Balcani, şi nicidecum într'un amestec riscat în trebile interne ale Bohemiei. Încorporarea Galiţiei Orientale şi Bucovinei până la Siret în imperiul moscovit şi crearea unei Polonii autonome, ca stat tampon între Rusia şi Germania, ar fi satisfăcut îndeajuns ambiţiunile teritoriale al imperialiştilor ruşi. In intuiţia sa clară şi prevăzătoare, Masaryk îşi dădea seamă că soluţiunea fericită şi definitivă a marei probleme naţionale cehoslovace nu se va putea dobândi, decât cu consimţământul şi ajutorul puterilor apusene şi în deosebi al Franţei şi Angliei. De aceia dînsul, din capul locului, îşi îndrepta privirile asupra acestor puteri, căutând să le informeze asupra problemei cehoslovace şi să le intereseze direct pentru fericita ei soluţionare.

În privinţa aceasta Cehi se dovediră diplomaţi mai iscusiţi în politica lor naţională, ca Ucrainenii, ai căror frunţaşi jucaseră soartea politică a ţării lor pe o singură carte, bizuindu-se exclusiv pe Habsburgi. Prin mijlocirea numeroşilor săi prieteni, Masaryk intră în relaţii cu fruntaşii politici din apus şi întreprinse în scopul acesta mai multe călătorii în străinătate. Cu ocazia călătoriei sale din Decembrie 1914, dânsul luă contact cu reprezintanţii antantei. Faptul acesta trezi bănuiala guvernului austriac, care luase măsuri pentru arestarea lui la întoarcere. Dar avizat la vreme de prietenii săi, dintre cari cei mai intimi erau *Eduard Beneš* şi *Milan Štefanik*, Masaryk nu se mai întoarse la Praga, ci rămase în străinatate în tot cursul războiului. În timpul acesta amicii săi politici din Praga se constituiră într'o ligă revoluţionară secretă, cunoscută mai apoi sub numele de *„Maffia"*, care concentra toate informaţiunile asupra situaţiei interne din Bohemia şi le comunica şefului ei în străinatate.

Între timp Cehii şi Slovacii cari trăiau în număr destul de

mare în țările antantei, începură să se mişte şi să se organizeze în vederea realizătii idealului lor politic. La sfârşitul lui Ianuarie 1915, delegații lor se întruniră la Paris în congres general. După desbateri îndelungate, ce ținură mai multe zile, reprezentanții Cehilor şi Slovacilor se constituiră în „*comitet național*“ şi lansară un manifest, prin care cereau *restaurarea statului ceh în hotarele sale istorice, cuprinzând şi Slovacia.* Proclamația din Paris produse o profundă impresie la Praga precum şi în celelalte centre cehe şi slovace. Nădejdea Cehilor de a-şi dobândi independența, spori şi mai mult pe urma declarațiunilor dela Geneva ale profesorului Masaryk. In ziua de 6 Iulie 1915, națiunea cehă sărbători aniversarea de 500 de ani dela arderea pe rug a magistrului Hus. La această solemnitate națională, Masaryk *declară ruptă legătură între națiunea cehă şi monarhia habsburgică.* Prin aceasta se dădu signalul de luptă fățişă contra Habsburgilor, până la eliberarea politică a Cehoslovaciei şi până la dobândirea independenței depline a statului cehoslovac. Pentru atingerea acestui măreț ideal politic, Masaryk şi gruparea sa se întemeiară pe sprijinul antantei. Intre timp numărul refugiaților politici sporia mereu, între care Eduard Beneš era cel mai activ şi mai îndrăzneț. La 14 Noemvrie 1915, comitetul național din Paris, în înțelegere cu iga revoluționară din Praga, trecu formal de partea antantei, declarând, în numele Cehilor şi Slovacilor, războiu monarhiei austro-ungare. Indată după aceia, la începutul anului 1916, *comitetul național* se transformă în „*consiliu național*“ cu sediul în Paris, având în frunte pe profesorul Masaryk şi pe E. Beneš. Guvernul francez recunoscu ca cel dintâi acest consiliu național, pentru că, alături de steagurile aliaților, să fluture pe fronturile de luptă şi steagul Cehoslovaciei libere; pilda Franței o urmară apoi şi celelalte puteri ale antantei.

Membrii consiliului începură îndată cu organizarea politică şi militară a Cehoslovacilor. Ei înfiripară curând legiuni de voluntari cehi şi slovaci, cu scopul de a intra în luptă alăturea de aliați, împotriva puterilor centrale. In primăvara anului 1916, Consiliul național cehoslovac organiză o secțiune nouă la Kiev şi obținu la 21 Aprilie 1916, un ucaz imperial, prin care țarul Nicolae II, consimți ca soldații şi ofițerii cehoslovaci, proveniți din armata austro-ungară, să fie scoşi din taberile de prisonieri şi să fie puşi în libertate. Consiliul național ceh, secția Kiev, organiză din elementele acestea unități na-

ţionale de combatanţi pentru front. Secţiunea consiliului naţional cehoslovac din Kiev, al cărei preşedinte era însuş profesorul Masaryk, luase înţelegere cu consiliul naţional român, sârb, polon şi italian, pentru convocarea unui congres general al naţiunilor subjugate din Austria pentru toamna anului 1917. In scopul organizării acestui congres, Masaryk sosi la 9 Oct. 1917 la Iaşi, unde luă contact cu membrii comitetului refugiaţilor români din Ardeal şi Bucovina, dar îndeosebi cu Ion I. C. Brătianu, şeful guvernului român, care sprijinia din răsputeri năzuinţele spre libertate ale popoarelor subjugate din monarhia habsburgică.

Sosirea profesorului Masaryk la Iaşi fu salutată cu entuziasm de toată presa română. Sub titlul: *Un apostol al libertăţii, profesorul Masaryk*, „Mişcarea" scriea: „Ieri a sosit în Iaşi d. profesor T. G. Masaryk, preşedintele consiliului naţional cehoslovac, o personalitate tot atât de cunoscută în lumea politică, ca şi în lumea ştiinţifică mondială. D-l profesor Masaryk este un apostol al libertăţii, pentru care luptă astăzi întreaga omenire civilizată. Apărător plin de energie a nobilei cauze cehe, d-sa este organizatorul forţelor minunate ale acestei naţiuni. Ca preşedinte al consiliului naţional cehoslovac, d. Masaryk desfăşoară o activitate intensă pentru triumful cauzei cehe şi prin aceasta pentru triumful cauzei tuturor naţiunilor din monarhia habsburgică. Iată câteva date biografice asupra acestui mare apostol al libertăţii. S'a născut la 1850 în Moravia; părintele său era lucrător agricol. El însuş lucrător în primii ani, s'a distins imediat cu un talent deosebit şi a urmat cursurile gimnaziului din Brno; a urmat apoi cursurile facultăţii de filosofie din Viena şi Leipzig, unde a cunoscut pe actuala sa soţie, de naţionalitate americană, născută Garrique, o femeie de o cultură întinsă. In 1879 a fost chemat de guvernul austriac ca profesor extraordinar de filosofie şi sociologie la universitatea din Viena, iar mai târziu ca profesor ordinar la universitatea din Praga.

In domeniul fiilosofiei şi al sociologiei a scris opere de o însemnătate mondială. „Sinuciderea ca eveniment social", „Chestiunea socială", „Omul modern şi religia", „Logica concretă" şi „Idealurile umanităţii" sunt opere care l-au făcut celebru în lumea ştiinţifică de pretutindeni, iar importanta sa lucrare *„Chestiunea cehă"* a expus înaintea omenirii civilizate, cauza sfântă pentru care luptă naţiunea cehă.

Intrat în 1900 în viaţa politică, s'a impus dela început ca o

forță politică de mâna întâia. Apărător al cauzei Jugoslavilor, d. Masaryk era în parlamentul austriac una din figurile cele mai respectate și mai marcante. Ședința în care vorbia d. Masaryk, era o adevărată sărbătoare parlamentară. Și stima de care era înconjurat de toate partidele era atât de mare, încât a fost singurul candidat în fața căruia nu s'a pus contracandidat în ultimile alegeri.

Ultima sa operă — una din cele mai însemnate — este „*La Russie et L'Europe*" în trei volume, care a fost multă vreme interzisă în Rusia și care a fost tradusă aproape în toate limbile europene. In Rusia d. Masaryk este bine cunoscut și se bucură de o mare autoritate în cercurile socialiste. Foarte cunoscut în Franța și Anglia, unde a fost numit profesor la universitatea din Oxford. Fica sa Alice Masaryk, doctor în filosofie, a fost arestată în Austria la isbucnirea războiului; s'a format însă un comitet de femei în America, determinând o puternică mișcare pentru eliberarea ei și în urma intervenției lui Wilson, d-ra Masaryk a fost pusă în libertate.

Acum d. Masaryk desfășură o mare activitate pentru organizarea regimentelor cehe în Rusia, Franța și Italia. Aceste regimente se formează din prizonieri cehi de răsboi și ele vor lupta alături de armatele aliate pentru triumful libertății națiunilor din monarhia habsburgică.

Prezența acestui mare apostol al libertății și tovarăș de luptă în mijlocul nostru este un eveniment pe care-l salutăm cu cea mai caldă simpatie. Aceiaș cauză ne leagă și aceleași aspirațiuni spre libertate ne poartă în luptă contra dușmanului comun. *Doborîrea Austro-Ungariei și liberarea națiunilor de sub jugul habsburgic, este scopul comun pentru care luptă și națiunea cehă și poporul român.* Această fraternitate de luptă și de idealuri — pe care atât de strălucit o simbolizează prezența d-lui Masaryk în mijlocul nostru — adaugă forței noastre o putere nouă, iar speranțelor noastre o credință mai mult" [1]).

Impresia pe care profesorul Masaryk o făcu asupra lumii românești din Iași a fost excelentă „o figură de apostol, care nu radiază decât lumină, liniște și hotărîre", așa îl caracterizează un redactor dela *Mișcarea*. D-l profesor Masaryk, de persoana căruia se leagă adâncimea de cugetare a savantului cu energia neînfrântă a luptătorului, este o sinteză a ideei naționale pe care o reprezintă cu atâta strălucirea și pe care o apără cu atâta credință. „Lucrăm acum

[1]) *Mișcarea*, an. XI, no. 230, Marți, 10 Oct. 1917.

— declară el unui corespondent al numitului ziar — la organizarea unui corp de armată format din prizonierii de războiu cehi, cari se află în Rusia. Vom organiza de asemenea câte un mic corp de voluntari cehi, tot din prizonierii de război, în Franța și în Italia. Toți soldații noștri sunt știutori de carte; chiar după statisticile austro-ungare, avem mai puțini neștiutori de carte decât Germanii. Avem 60.000 de intelectuali: profesori, avocați, ingineri etc. și dispunem de un număr însemnat de ofițeri de rezervă. Toți soldații noștri sunt conștienți de idealul pentru care luptă".

„Cum şi noi şi d-voastră luptăm contra unui duşman comun — Austro-Ungaria — s'a stabilit o colaborare între Cehii şi Românii aflători ca prizonieri de război în Rusia şi noi, cari am început mai înainte organizarea regimentelor de voluntari, *dăm un concurs efectiv organizării corpurilor de voluntari români*".

„Ne uneşte un scop comun, care este şi scopul real al luptei noastre: *desmembrarea Austro-Ungariei.* Principiul naționalităților are o validitate pe care revoluția rusă și aliații au recunoscut-o în toate împrejurările. Austro-Ungaria este un organism artificial care se rezumă în împărat, generali și birocrație reacționară; și atunci pentru noi problema este pusă: *sau Habsburgii sau naționalitățile!* Aceasta e chestiunea și pentru lumea civilizată și democratică; alegerea nu este grea. Principiul naționalităților va trebui să triumfe".

Continuând, d-l prof. Masaryk spunea la Iași că Germania și Austro-Ungaria trec prin o grea criză. Nervozitatea cu care aceste puteri caută pace este o dovadă pentru această criză. Foametea, oboseala, pierderile de materiale și de oameni, au provocat această criză. Nota de pace a Papei adresată contelui Czernin și toate declarațiunile Austro-Ungariei și Germaniei, dovedesc dorința lor de pace".

„Dar o pace care ar menține status-quo ar fi o pace *germană*, ce ar salva Austro-Ungaria, care este astăzi complect *prusianizată.* In realizarea planului cu Mittel-Europa, Austria ar fi puntea germană spre Balcani — ar fi o pace prin care Balcanii ar fi anexați la Prusia, Impotriva acestui plan, aliații opun planul de constituire a Europei pe baza principiilor de libertate a națiunilor. Evident că orice om cult și democrat trebue să accepte acel mare și nobil plan al aliaților" [1]).

Prin un ucaz identic ca şi cel pentru Cehoslovaci, fură scoşi

[1]) *Mişcarea*, an. XI, no. 231, Miercuri, 11 Oct. 1917.

din taberile de prizonieri ofiţerii şi soldaţii români originari din Ardeal şi Bucovina. Celor eliberaţi astfel li se dădu posibilitatea de a se organiza în unităţi naţionale româneşti pentru lupta pe frontul român. In scopul acesta guvernul român trimise comisiuni speciale în taberele de prizonieri, pentru a culege pe prizonierii români şi a-i organiza în legiunile de voluntari ardeleni şi bucovineni din Rusia. Comandantul legiunilor îşi avea sediul la Darniţa lângă Kiev.

Sub titlul *„D. Masaryk în România"* foaia voluntarilor români din Austro-Ungaria: *„România-Mare"* ce apărea la Kiev scriea următoarele: „D-l Masaryk a fost la Iaşi. Distinsului om de ştiinţă i s'a făcut la Iaşi o primire întru totul deamnă de distincţiunea posiţiunii sale de şef al nobilului, viteazului şi laboriosului popor cehoslovac... Presa întreagă a salutat în termenii cei mai elogioşi vizita distinsului reprezentant al poporului cehoslovac. Reproducem mai jos câteva rezumate ale ziarelor mai principale. D-l Masaryk a fost însoţit în drumul său de d. Ion Şeba, locotenent în armata de voluntari cehoslovaci. In Iaşi i s'a detaşat ca aghiotant colonelul de rezervă d. Peretz, profesor universitar. D-l Masaryk a fost primit Marţi 10 Oct. într'o lungă audienţă de M. S. Regele Ferdinand. Seara s'a dat un dineu de gală în onoarea d-lui Masaryk, la care au luat parte miniştrii, generalul Averescu şi mai mulţi reprezentanţi ai puterilor străine. A doua zi d-l Duca, ministrul instrucţiei publice, a dat o masă în onoarea d-lui Masaryk la cercul militar. O masă a avut loc şi la d-l Mârzescu, ministrul agriculturii, unde d-l Masaryk a fost găzduit.

Am avut prilejul să vedem pe d-l Masaryk după reîntoarcerea sa din Iaşi. Intrebându-l despre impresiile sale, ni-a spus:

„M'am reîntors cu cele mai admirabile impresiuni. Am fost primit într'o lungă şi foarte graţioasă audienţă de M. S. Regele. Am avut prilejul fericit de a face cunoştinţa tuturor bărbaţilor politici din România. Am discutat cu ei probleme importante de actualitate şi de viitor, care interesează popoarele noastre. Am vizitat frontul. Pot să spun că toate elogiile pe care le-am auzit despre armata d-voastră rămân sub impresiunile pe care le-am primit, văzându-o cu ochii mei. Aveţi şi un corp ofiţeresc de elită, chiar strălucit. Am vorbit cu mai mulţi generali, cari mi-au impus mult prin personalitatea lor. In general ţin să vă spun că am venit încântat de cele ce am văzut, de

simţimântul avântat al ţării, de credinţa ei neclintită în victorie şi de voinţa ei neînfrântă de a o dobândi. Vă prezic un mare viitor" [1]).

Miercuri, 11 Oct. d. Masaryk a vizitat frontul român. Distinsul oaspe al Iaşilor a plecat pe front însoţit de generalul Lupescu, de colonelul sârb Hacici, de colonelul Samsonovici şi de căpitanul Lahovari. Ajungând cu un tren special la Bârlad, au parcurs cu automobilul drumul la Tecuci unde au fost primiţi de generalul Grigorescu. Dela Tecuci, d-l Masaryk a fost condus pe front la Mărăşeşti, unde generalul Bunescu îl însoţi pretutindeni şi-i arătă poziţiunile ocupate atunci de armata română. Trecând prin Nicoreşti, d-l Masaryk s'a reîntors la Tecuci, unde fusese întimpinat de generalul Vasilescu. La cuvintele de bun sosit pe frontul român, d-l Masaryk a răspuns adânc emoţionat de cele ce văzuse, declarând că are credinţa în victoria finală, fiindcă valurile de sânge românesc nu s'au revărsat înzadar.

Organul marelui cartier general, *România*, sărbători sosirea d-lui Masaryk la Iaşi, spunând între altele :

„Domnul Masaryk se găseşte de două zile în mijlocul nostru. Era firească această apropiere. Lupta pe care o dăm se brodează pe acelaş fond de suferinţă istorică, şi cere aceiaş deslegare. Suntem tovarăşi de arme, legaţi de o singură ţintă. La piedestalul măririi noastre de mâine nu poate fi decât cadavrul politic al Habsburgilor. Dar această prietenie între Cehi şi noi nu poartă numai marca actualităţii efemere. Situaţia noastră geografică şi raporturile de echilibru viitor ne predestinează unor relaţii de colaborare continuă. Iată de ce vizita d-lui Masaryk nu ne inspiră numai sentimentul de veneraţie pe care ni-l trezeşte năzuinţa de a desrobi un colţ de umanitate, c scoate la iveală o serie de probleme strâns legate de interesele superioare ale neamului nostru. Dorim ca distinsul oaspe să socotească aceste zile numai ca un preludiu al vremurilor de nouă aşezare, căci pe urma biruinţii noastre comune, două popoare, reintegrate în cadrul vieţii lor normale, îşi vor găsi două puncte de sprijin reciproc pentru soarta lor : *la Praga şi la Bucureşti*".

„*Neamul Românesc*" al d-lui N. Iorga sub titlul : „*Un reprezentant al Cehilor la Iaşi*" constata : „A venit la Iaşi pentru a cunoaşte chestia noastră naţională, aşa de strâns legată de aceea a propriului său popor — învăţatul om politic ceh, care, dela începerea

[1]) *România Mare*, Foaia Voluntarilor Români din Austro-Ungaria, an. I, no. 14. Kiev, 19 Oct. 1917.

războiului, rupând hotărît cu toate piedecile tradiţiei şi ale rutinei, a pus înaintea lumii prin graiul şi scrisul său, cu cea mai deplină francheţă, întrebarea viitorului naţional al Bohemiei. Cehii au stat în fruntea campionilor dreptului naţional contra doctrinei şi puterii de stat care continuă a-l nega. Cu toate că n'aveau la spatele lor un stat, dator a-şi reclama, pentru o mai deplină orânduire, consângenii prinşi în lanţuri de robie, sau tocmai pentru că acest stat lipsia, cu puterea pe care o dă forma naţională îndeplinită, dar şi cu scăderile cari se pot vedea în această formă ... E în adevăr semnificativ, că din neamurile supuse împăratului şi rege de legitimitate istorică, mai mult sau puţin usurpătoare, acelea s'au silit mai energic şi mai cu spor, cări lucrau fără nici un sprijin din afară, Cehii şi Polonii, iar dimpotrivă, neamurile cari aveau în preajma lor conaţionali liberi, Românii şi Sârbii, au arătat nesiguranţe şi slăbiciuni neiertate, faţă de statul care-i ţinea în lanţuri".

„*L'Independance Roumaine*" sub titlul „*Apostolul*" scria:

„Profesorul Masaryk este între noi. Naţionalistul plin de avânt, sufletul mişcării de desrobire a Slavilor din Bohemia, Moravia şi Ungaria a sosit la Iaşi, pentru a ne aduce unirea popoarelor atât de îndelungat asuprite de Habsburgi şi pentru a ne face să ne unim glasul cu cele ale numeroaselor naţionalităţi cari, în numele libertăţii şi al dreptăţii, cer dispariţia definitivă a organismului politic monstruos, care este Austro-Ungaria ... Masaryk ne aduce salutul unui popor nobil şi sprijinul moral al unei pilde măreţe. Credinţa în triumful unei cauze sfinte, abrogaţiunea în sacrificiu, ce daruri mai preţioase ar fi putut face României apostolul libertăţii cehe?"

Seria acestor interesante ecouri de presă o încheie „*Evenimentul*" în articolul său „*De vorbă cu d. T. G. Masaryk*":

„Victoria înţelegerei este aşteptată atât de popoarele oropsite, care nu aveau viaţa proprie înainte de 1914, cât şi de cele care au intrat în vâltoarea războiului pentru a-şi conserva independenţa. Soarta lor este strâns legată. Toate nădejdile le sunt comune. Astfel s'a plămădit acea fraternitate, al cărei spectacol îl vedem zilnic. Printre luptătorii acestei cauze un loc de seamă i se cuvine d-lui T. G. Masaryk ... Înalt, slab, arătând mai tânăr decât cei 67 de ani, ce-i are, cu ochii visători de Slav, cu gesturi amabile, cu un grai limpede, deşi vorbind încet, d-l Masaryk face impresia unui om adânc pătruns de legitimitatea cauzei, căreia s'a devotat".

În toamna anului 1917 evenimentele politice se precipitară în aşa fel, încât congresul naţiunilor subjugate din Austro-Ungaria, ce urma să fie convocat la Stockholm, nu se mai ţinu. În schimb însă se ţinu în Noemvrie 1917 la Kiev sub preşedinţia d-lui Masaryk o conferinţă a reprezentanţilor popoarelor subjugate din monarhia austro-ungară, după care urmă o grandioasă manifestaţie politică [1]).

Într'o încheiere a secţiunii consiliului naţional din Kiev, se pomeneşte pentru prima dată numele naţiunii *„ceho-slave"*, o naţiune, ce se zămislise din contopirea şi unirea ambelor componente naţionale: Cehii şi Slovacii. Nu trecu mult şi guvernele puterilor antantei recunoscură consiliul naţional cehoslovac direct ca *guvern*, iar formaţiunile de voluntari cehoslovaci, ce se recrutară din rândurile refugiaţilor şi prizonierilor cehoslovaci din armata austro-ungară, ca *armată aliată*, în luptă contra puterilor centrale. Noul guvern cehoslovac obţinu curând un mare succes diplomatic. La 10 Ianuarie 1917, guvernele puterilor antantei răspunseră la o întrebare a preşedintelui Wilson, că între multe alte scopuri ale războiului ar fi şi acela, de *a elibera naţiunea cehoslovacă de sub stăpânirea străină, austro-ungară.* Din răspunsul dat se vede că scopul războiului implica „restituirea provinciilor şi teritoriilor luate dela aliaţi cu puterea, contra voinţei populaţiunii, *liberarea Italienilor, Slavilor, Românilor şi Cehoslovacilor de sub stăpânirea străină* şi desrobirea populaţiunilor supuse tiraniei sângeroase a Turcilor. În timpul războiului puterile antantei îşi modificară esenţial politica lor faţă de monarhia austro-ungară. Propaganda Cehoslovacilor contra statului habsburgic, susţinută şi de propagandiştii şi refugiaţii români şi sârbi la Paris, Kiev şi Iaşi, avu darul să determine guvernele antantei de a-şi schimba radical atitudinea lor faţă de imperiul Habsburgilor. La începutul războiului, antanta nu urmărea încă desmembrarea împărăţiei habsburgice. Ea se gândia să menţie această veche organizaţie de stat cu mici amputaţii teritoriale. Acestea urmau să se facă în favoarea Italiei în Trentino şi în Litoralul Adriatic; în favoarea Sârbilor în Dalmaţia şi Croaţia, în favoarea României în Bucovina şi Transilvania şi în favoarea Ruşilor şi Polonilor în Galiţia. In schimb însă nimeni nu contesta dreptul de stăpânire al Habsburgilor asupra ţărilor alpine şi asupra provinciilor sudetice, precum şi al Ungariei asupra Slovaciei,

[1]) JAROSLAU PAPOUŠEK, *Der Kampf um die Tschechoslovakische Selbstständigkeit*, ed. 2., Praga, 1928, p. 67.

Toată înverşunarea puterilor antantei era îndreptată contra Germaniei, inamicul secular al Franței şi al Belgiei îngenunchiate.

Moartea împăratului Franz Josef şi politica inaugurată de succesorul său, împăratul Karl, care nu mai ţinea cu atâta tărie la alianța cu Germania, veni în sprijinul politicei binevoitoare a antantei față de monarhia habsburgică. Izbucnirea revoluţiei ruseşti (13 Martie 1917) impresionă adânc pe tânărul împărat, care se hotărî să convoace parlamentul austriac pentru ziua de 30 Maiu 1917 şi să facă ochi dulci deputaţilor cehi, pentru a-i câştiga pentru sine şi a slăbi efectul puternic al propagandei revoluţionare, ce se făcea de consiliul naţional cehoslovac în Franţa, Rusia şi Italia.

Tot atunci împăratul se gândi să îndulceasă şi relaţiile cu Românii din Bucovina. Propaganda comitetului refugiaţilor ardeleni şi bucovinei care, în înţelegere cu organizaţiile similare ale Cehoslovacilor şi Iugoslavilor, desfăşura o agitaţie puternică contra monarhiei austro-ungare, temniţa naţiunilor subjugate, începuse să prindă pretutideni şi să sporească prin refugiaţi ce veniau mereu din Ardeal şi Bucovina şi prin organizaţiile de legionari. Impăratul Karl încercă să slăbească puterea acestei propagande, prin inaugurarea unei politici mai împăciuitoare față de Români. În scopul acesta „ducele Bucovinei" chemă pe contele George Wassilko, fostul mareşal al acestei provincii, membru pe viaţă în casa magnaţilor şi mare postelnic sau camerar imperial, la Laxenburg, pentru a-l însărcina cu greaua operă de împăciuire a Bucovinei. Dar între timp evenimentele se pricipitară şi contele George Wassilko nu mai ajunsese să aducă la îndeplinire misiunea cu care fusese însărcinat din partea împăratului Karl.

În Bohemia, nouă politica împăciuitoare ademenise o bună parte din deputaţi cehi, cari sub presiunea de sus încercară să desavueze cu jumătate de gura, acţiunea revoluţionară a consiliului naţional din Paris. Prima încercare de acest fel fu hotărîrea deputaţilor cehi de a lua parte la încoronarea împăratului Karl la Budapesta ca rege al Ungariei. Dar împotriva acestui început de şovăire a clubului parlamentar ceh, se ridică întreaga opine publică din Bohemia. Scriitori şi intelectualii cehi lansară la 17 Mai 1917 un inimos manifest, prin care vestejiau şi desaprobau atitudinea şovăelnică a unor deputaţi cehi din parlamentul din Viena şi cereau oamenilor politici să apere patrimoniul naţional şi să se conformeze în atitudinea lor politică hotărîrilor consiliului naţional cehoslovac din Paris de sub preşedenţia profesorului

T. G. Masaryk. Sub presiunea opinei publice, deputaţii cehi se conformară în parte hotărârilor conaţionalilor lor din străinatate, revindecând, prin declaraţia ce o făcură la 30 Mai 1917 în parlamentul din Viena, unirea tuturor Cehilor într'un stat naţional cehesc, din care să facă parte şi Slovacia, care constituia cu patria cehă o unitate etnică şi politică. Dar aceastâ, fireşte, în cadrele statului austro-ungar şi cu respectarea drepturilor istorice ale Habsburgilor asupra ţărilor cehoslovace. Deputaţii cehi nici nu puteau merge maj departe cu revendicarea lor, câtă vreme guvernul austriac deţinea încă puterea şi câtă vreme baionetele austro-ungare erau îndreptate contra lor.

Cu acest mic succes faţă de unii Cehi, mai slabi de înger, şi cu propunerea formală de pace separată, împăratul Karl credea să poată salva ceia ce mai era de salvat din şubreda sa moştenire. In scopul acesta interveni pe lângă puterile antantei prinţul Sixt de Bourbon, cumnatul împăratului, în Februarie şi Iunie 1917, precum şi alţii. Dar şi acest efort politic veni prea târziu, fiindcă slăbirea frontului făcu să sporească pretenţiile legitime ale Cehilor. In moţiunea lor dela Bobotează, 6 Ianuarie 1918, reprezentanţii lor putură să revendice pe faţă independenţa politică a ţării lor, unită cu Slovacia într'un stat naţional unitar. Între formularea aceasta şi revendicările politice ale organizaţiunilor revoluţionare din străinătate nu mai era aproape nici o deosebire. Şi cum în acea vreme şi propaganda română şi iugoslavă se inteţia mereu, precum arată congresul popoarelor subjugate din Austro-Ungaria, ce se ţinu la Roma, în Aprilie 1918, era firesc ca să se producă un mare reveriment în atitudinea antantei faţă de monarhia habsburgică.

Guvernele antantei începură să-şi dea seama că, încheind pace separată cu Austria, nu se putea atinge scopul principal al războiului: *înfrângerea Germaniei.* Războiul putea sfârşi victorios numai prin un atac puternic asupra părţii celei mai slabe, asupra Austriei, ale cărei forţe militare erau atinse de germenele descompunerii şi ale cărei popoare tindeau spre desrobirea lor. De aceia puterile antantei acceptară principiile wilsoniene de *autodeterminare* a popoarelor, pecetluind prin aceasta mormîntul monarhiei austro-ungare.

În vederea atacului hotărîtor, grăbia instrucţia militară a legiunilor cehoslovace, cari intrară în luptă alături de forţele combatante ale antantei şi se remarcară prin rezistenţa şi bravura lor. La sfârşitul anului 1917, diviziile cehoslovace, prin râvna şi priceperea generalului

Milan R. Štefanik, numărau aproape 100.000 combatanţi şi se distinseră în luptele dela Zborow-Koniuchy la 2 şi 3 Iulie 1917.

Generalul Milan R. Štefanik, Slovac de origine, fost director al observatorului astronomic de pe Mont-Blanc, se înrolă în armata franceză, ajunse în 1917 colonel, iar în anul următor, general de brigadă. El organiză legăturile cehoslovace în Rusia. La intrarea României în războí, Štefanik se găsia în Bucureşti, unde venise să trateze cu guvernul român condiţiile pentru organizarea unei legiuni cehoslovace care să lupte pe frontul român. [1]) În toamna anului 1918 era la Wladiwostok, unde i-se aduce vestea despre numirea sa ca ministru de război în noua republică cehoslovacă, la făurirea căreia lucrase cu atâta succes. Dar în sbor spre ţară, marele patriot slovac muri în urma unui accident de avion.

Energica acţiune politică şi militară a Cehoslovacilor întări pe aliaţi în hotărîrea lor de a recunoaşte consiliul naţional din Paris ca singurul reprezentant legitim al naţiunii cehoslovace, iar legăturile de pe front ca armată aliată. Dar prin această recunoaştere, puterile apusene, în deosebi Franţa şi Anglia, luară asupra lor şi anumite obligaţiuni politice şi naţionale faţă de naţiunea cehoslovacă.

În 13 Iulie 1918, Cehii din Bohemia se simţiră destul de puternici, pentru a constitui, chiar la Praga, un consiliu naţional cehoslovac, care în strânsă legătură, tainică fireşte cu membrii „Maffiei" şi cu consiliul naţional al emigranţilor din străinătate, lucra din răsputeri la desmembrarea monarhiei şi la reînvierea statului cehoslovac, liber şi independent.

In condiţiuni aproape identice se desfăşura şi acţiunea română pentru desrobirea Românilor de sub stăpânirea austro-ungară, cu deosebirea numai, că comitetele emigranţilor români, nu se găsiau în legătură directă cu fruntaşii politici din Ardeal şi Bucovina, cari nu ajunseră să evolueze spre politica revoluţionară a refugiaţilor, ci cu guvernul român din Iaşi, în frunte cu Ion I. C. Brătianu care coordona şi dirija toată mişcarea pentru desrobire.

---

[1]) Jaroslav Papoušek, *Der Kampf um die Tschechoslovakische Selbständigkeit*, ediţia 2, Praga, 1928, p. 38 urm.

VII.

Convenţiunile dela Pittsburg şi Philadelphia şi Românii din Rusia Subcarpatică.

Mişcarea naţională pentru dobândirea independenţei statului cehoslovac prinse în vâltoarea ei entuziastă şi pe Slovacii din America, cari, cum s'a arătat mai sus, erau destul de numeroşi în noul continent. Aceştia recrutau tineri pentru legiunile cehoslovace şi întreţineau acţiunea revoluţionară cu mijloacele lor financiare.

Prin măsurile acestea, dar mai ales prin faptul, ca dânşii puteau fi consideraţi ca singurii reprezentanţi autorizaţi ai Slovacilor liberi de jugul maghiar, rolul lor politic, la alcătuirea noului stat cehoslovac, era destul de însemnat. Profesorul Masaryk înţelese aceasta şi de aceia dânsul, în vara anului 1918, întrepinse o călătorie în America, pentru a întra personal în legătură cu emigranţii slovaci de acolo şi a se înţelege cu ei asupra organizării noului stat cehoslovac. Tratativele fură încununate cu succes. Părţile căzură de acord asupra punctelor principale şi semnară *la 30 Mai 1918, la Pittsburg convenţia politică între Cehi şi Slovaci,* prin care Slovacii consimţiră la unirea lor cu Cehii într'un stat naţional unitar, cu garantarea autonomiei administrative şi judecătoreşti pentru patria lor slovacă.

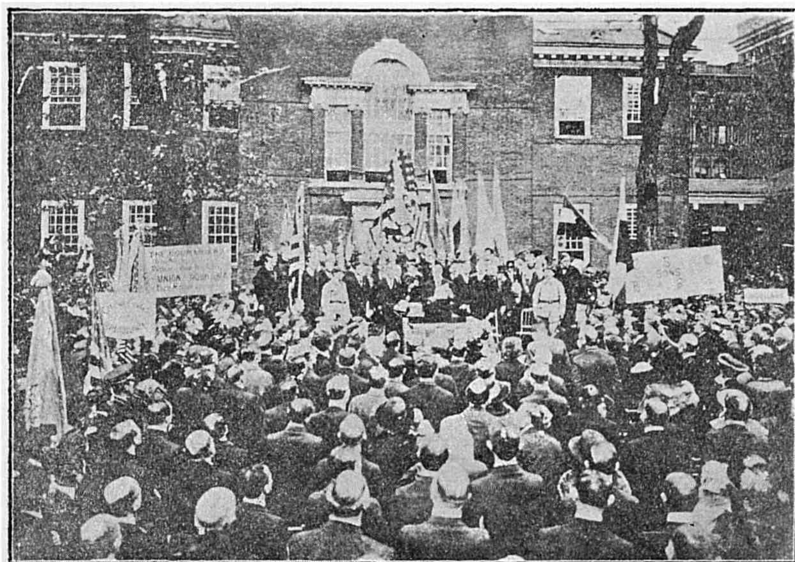
Dela Pittsburg prof. Masaryk trecu la *Philadelphia* , unde se găsia centrul emigraţilor ruşi din nordul Ungariei. In fostele comitate ale Ungariei nordestice şi anume: Saras, Zemplin, Ung, Bereg şi Maramureş, în regiunea muntoasă dintre Tisa superioară şi afluentul ei Laborcea, sălăşlueşte de veacuri o populaţiune slavă, în bună parte înrudită cu Huţanii noştri, cari la vest se megieşeşte cu Slovacii, la sud cu Ungurii şi la est cu Românii maramureşeni. Locuitorii acestei regiuni se numesc Ruşi sau Ruseni, iar teritoriul cuprins de ei, într'o întindere de 12.644 km², se numeşte dela războiu încoace *Podkarpatska Rus,* adecă: *Rusia Subcarpatică.* Populaţia aceasta, în număr de 461.000 de suflete, era una din cele mai năpăstuite de vechea Ungarie. In mizeria lor, oamenii aceştia emigrau cu zecile de mii în America, cu preferinţă în Pennsilvania unde, ca muncitori de tot felul, găsiau

un trai mai bun şi mai îndemânatic decât acasă, în văile înguste şi priporoase ale Carpaţilor [1]). Emigranţii aceştia *„ugro-rusini“* cum le place să se numească în noua lor patrie transoceanică, numără aproape 100.000 de suflete, şi sunt grupaţi într'o *Uniune a fraternităţilor ruse greco-catolice,* cu numeroase ramificaţii. Ei editează mai multe gazete în limba lor, ţinând veşnic trează conştiinţa naţională. In cercurile emigranţilor ugro-rusini din America se cultiva mereu ideia desrobirii de sub jugul maghiar şi dobândirea independenţei pentru teritoriul lor subcarpatin. La izbucnirea războiului mondial, Ugro-Rusinii americani inteţiră propaganda lor pentru dobîndirea neatârnării naţionale, astfel că terenul era bine pregătit, când profesorul Masaryk sosi la Philadelphia şi încheiă acolo pactul politic cu *„Consiliul naţional american al Ugro-Rusinilor“* (Amerikanska Naroda Rada Ugro-Rusinow) ce se constituise la începutul anului 1918. Un plebiscit formal se pronunţase cu 70% din voturile date pentru unirea cu Cehoslovacia. [2]) Vestea despre marile frământări din patrie pătrunsese până la ei în America. Un comitet naţional se constitui din mijlocul lor sub preşedenţia doctorului *Zatkovič,* care, unind propaganda sa cu cea a celorlalţi emigranţi, revindică pentru Carpatoruşi independenţa deplină a ţării lor. Dar în urma tratativelor cu profesorul Masaryk, Carpatoruşii conveniră să se unească cu statul cehoslovac, cu condiţia ca ţara lor să se bucure de autonomie deplină în hotarele noului stat cehoslovac. În acest sens s'a semnat şi convenţia dela Philadelphia a cărei principii de bază fură recunoscute şi de conferinţa de pace şi încorporate tratatului de pace dela Saint Germaine din 10 Sept. 1919 în articolele 10—13. Ilustraţia noastră redă o scenă din marea manifestaţie politică dela Philadelphia la care luare parte prof. Masaryk şi la care se cerea şi desrobirea Românilor din Austro-Ungaria. In posesia *convenţiunilor dela Pittsburg şi Philadelphia,* profesorul Masaryk se reîntoarse în vara anului 1918 la Paris pentru a prezida lucrările de organizare a noului stat cehoslovac, în hotarele căruia urma să fie cuprinsă şi Carpatorusia. La începutul lui Septemvrie, prof. Masaryk terminase tratativele cu guvernele antantei în vederea stabilirii de legături diplomatice normale cu ele. La 14 Oct. se constitui la Paris *primul guvern cehoslovac,* prezidat de prof. Masaryk, cu Ed. Beneş la externe şi cu Milan R. Štefanik la război.

[1]) I. Chmelar-Stan. Klima-Iar. Nečas, *Podkarpatka Rus,* Praga 1923.

[2]) Ioachimescu-Kudrnač, *Republica Cehoslovacă,* Bucureşti, 1924, p. 32.

Intre timp evenimentele din Austria se precipitară vertiginos în urma prăbuşirii frontului dela Salonic. Programul guvernului Hussarek, care prevedea autonomia naţională pentru toate popoarele din Austria, nu mai putu fi bagat în seamă de Cehi, cari, în urma întorsăturii favorabile, nu se mai puteau mulţumi cu autonomia, când se putea dobăndi independenţa. Nici manifestul împărătesc din 17 Octomvrie 1918, nu mai putea abate pe Cehi dela înfăptuirea revendicărilor lor



Manifestaţia politică dela Philadelphia

politice integrale. Consiliul naţional din Praga, luînd cunoştinţă de declaraţia guvernului austriac, că acceptă principiile de autodeterminare a popoarelor subjugate, se întruni în ziua de 28 Octomvrie 1918, la Praga, luă asupra sa puterea de guvernamînt şi declară cu mare însufleţire *independenţa statului cehoslovac.* Pe vremea aceia se găsiau în garnizoana din Praga regimentele de infanterie nr. 2 Braşov şi nr. 51 Cluj, compuse în covărşitoarea lor majoritate din Români. Aceste regimente se puseră imediat sub ordinile comitetului revoluţionar cehoslovac şi grijiră de menţinerea ordinei publice până ce unităţile de legionari şi socoli cehoslovaci veniră să-i înlocuiască. La 14 Noembrie se întruni la Praga *conventul revoluţionar* cu delegaţi din Bohemia, Moravia şi Slovacia şi alese pe profesorul T. G. Masaryk

preşedinte pe viaţă al republicei cehoslovace. Ministru de externe şi cancelar al nouii republice deveni intimul colaborator al preşedintelui Masaryk, energicul Ed. Beneš, care ocupă până astăzi neîntrerupt şi cu multă demnitate acest post de mare răspundere.

Conferinţa de pace din Paris fixă la 2 Aprilie 1919 fruntariile nouii republice care cuprinde Bohemia, Moravia, Slovacia, Carpatorusia precum şi o parte din Silezia, cu o suprafaţă de 140.352 km² şi cu o populaţie de 13,600.000 suflete. Populaţia noului stat se compune



Bivolari din Apşa

din 6.500.000 Cehi (48.3%); 2.200.000 Slovaci (16.1%); 3.120.000 Nemţi (23.4%); 745.00 Maghiari (5.6%); 461.000 Ruşi (3.4%); 180.000 Evrei (1.3%); 75.000 Poloni (0.6%) şi 11.724 Români (0.086%). După confesiune, romano-catolicii reprezintă 76.3%, greco-catolicii 3.9%, protestanţi 7.3% iar husiţii 3.9%. Intrând în rândul statelor suverane, Republica Cehoslovacă semnă tratatele de pace dela Versailles (28 Iunie 1919), Saint-Germaine en Laye (10 Sept. 1919), Trianon (4 Iunie 1920) şi dela Sêvres (10 August 1920) alături de celelalte puteri beligerante.

La fixarea frontierei între România şi Rusia Subcarpatică, urmându-se cursul Tisei, au rămas dincolo de acest fluviu satele româneşti şi

anume: Apşa-de-Sus, Apşa-de-Mijloc şi Apşa-de-Jos pe apa cu acelaş nume, Slatina şi Biserica-Albă. Ceva mai sus de Slatina, pe apa Tisei se aşternea pe vremuri satul *Peri*, ruseşte Hruşevo, ung. Körtvelyes, unde se ridica vestita ctitorie a Dragoşizilor, care la cererea voevozilor Dragoş şi Baliţă fusese declarată de patriarhul Antonie din Constantinopol, prin hrisovul din 13 August 1391, stavropighie; iar stareţul ei Pohomie fu învestit cu puteri depline asupra bisericilor vecine [1]). Mănăstirea Peri, în care, după toată probabilitatea,



Vedere din Apşa-de-Jos.

s'au izvodit, sub influenţa husitică, primele tălmăciri ale cărţilor sfinte în româneşte, este, pe lângă ctitoria Bogdanizilor rivali dela Rădăuţi, una din cele mai vechi ctititorii domneşti în părţile nordice ale pământului românesc. Mănăstirea a dispărut de mult şi numai o cruce indică locul unde pe vremuri se ridica masa altarului. Minorităţi româneşti se mai găsesc în satele Ticeu, Bocicăul-Mare, Bocicăul-Mic, în Poiana Cobâlea pe apa Sapinţa, în Rahova pe Tisa, Bogdana pe Tisa-Albă şi Bilini şi Frasini pe Tisa Neagră.

Statistica oficială din 1923 arată în întreg teritoriul acesta o populaţie românească de 11.724 suflete [2]), care toate se închină la

---

1) Miklosich-Müller, *Acta Patriarhatus*, II. 156—157, No. 426.

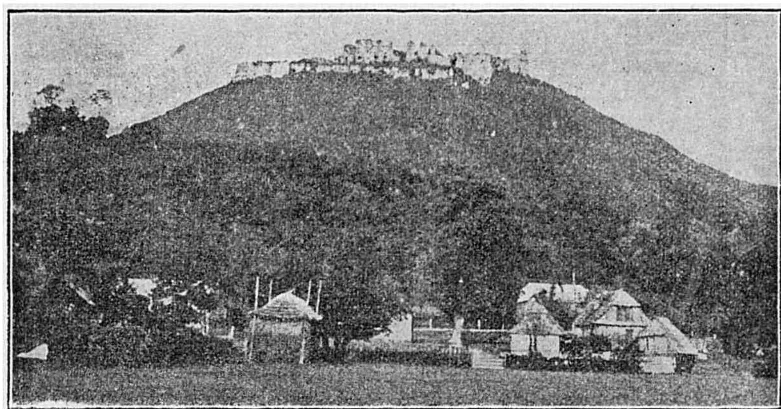
2) Podkarpatska Rus, o. c. p. 21.

biserica română unită, continuând să păstreze încă legăturile ierarhice cu episcopia română unită din Gherla. Pe vremuri elementul românesc de dincolo de Tisa era cu mult mai numeros ca astăzi. Stăpânirea ne-meşilor maramureşeni se întindea departe până în comitatele Ugocea şi Bereg. Ţinutul Hustului, care pe vremuri era populat de Români şi unde Românii rebeli ca Pintea-Viteazul se adunau sub steagul lui Francisc Rakoczy, ce se păstrează în biserica din Apşa-de-Mijloc, este astăzi populat aproape numai de Ruşi, cari avură grijă să scoată din vetrele lor pe Românii băstinaşi sau să-i asimileze. *Urmezul*, pe româneşte, *Câmpul-Domnului*, care pe la 1593 era stăpânit de „Pan Pogan Iuri, şpant ot Maramuroş" nu mai este românesc [1]). Dragueştii, satul lui Drag, unde la 1699 episcopul Iosif Stoica convocase un sobor arhieresc, nu mai are populaţie românească. Satele Irholţ şi Jalova, care la soborul din Dragueşti erau reprezintate prin „vencrabilul bărbat Ion Pop", au căzut şi ele pradă lentei infiltraţiunii ruseşti. Limba română a dispărut aproape cu totul şi rar se mai întâlneşte câte un bătrân care mai rosteşte rugăciunile în româneşte. Este un proces similar ca în Bucovina, unde în multe sate, infiltraţiunea slavă a covârşit asupra elementului românesc, absorbindu-l complect [2]).

[1]) MIHALY DE APŞA, *Diplome Maramureşene*, Sighetul-Marmaţiei, 1900, p. 59.

[2]) AL. CZIPLE, *Docum. privitoare la episcopia Maramureşului*, An. Acad. Rom. Ist. XXXVIII, p. 308.

Între comunele care până astăzi şi-au păstrat caracterul străbun, *Apşele* sunt fără îndoială unele din cele mai vechi aşezări româneşti în regiunea dincolo de Tisa. Ele se pomenesc în documente, începând cu anul 1387 [1]). Bisericile de acolo sunt ctitorii vechi dintre care unele coboară până la mijlocul veacului al XV-lea. Bisericile mai recente de lemn sunt construite în stilul gotic, caracteristic pentru bisericile din Maramureş cu turnuri foarte înalte şi ascuţite. In biserica din Slatina odichnesc osămintele episcopului român unit de Oradea Mihai Pavel († 1902),



Cetatea Hust

ctitorul aşezămintelor culturale din Beiuş şi Oradea. Biserica-Albă are în locul mănăstirii baziliene din 1499, în care s'a păstrat un potir *„dăruit de Vodă Brâncoveanu"*, o nouă biserica de piatră, care se vede de departe şi care justifică numele ce-l poartă. [2]) In bisericile acestea serviciul dumnezeesc se face în limba română, precum româneşte se învaţă încă şi în şcoalele din acele comune. O asociaţie culturală *„Sfântul Arhanghel Mihail"*, grijeşte de creşterea religioasă şi ţine aprinsă conştiinţa naţională [3]). Din acele îndepărtate regiuni *transtisene* şi anume din comuna fruntaşă Apşa, îşi trag originea mai multe familii nobile, ca bunăoară familia *Mihaly*, care a dat biserícii române unite pe mitropolitul Blajului Victor Mihaly de Apşa, precum

[1]) A. Cziple, l. c. p. 87—98.

[2]) T. Bud, *Istoria parohilor maramureşeni*, p. 21 urm.

[3]) Ibid. p. 3; cfr. M. Pop, *Românii din Cehoslovacia*, în revista: *„Graiul Românesc"* III, l. p. 6—10.

şi pe binemeritatul autor al „Diplomelor Maramureşene“, regretatul Ioan Mihaly de Apşa.

Un intelectual inimos şi mândru din mijlocul lor zice: „Urmaşii voevozilor, deşi reduşi astăzi, îşi vor păstra mai departe mândria străbună;



Biserica din Apşa-de-Jos.

vor respinge or ce încercare de a le tăgădui existenţa şi în ciuda tuturora îşi vor duce mai departe viaţa de plugari şi păstori; vor cosi florile poenilor, vor paşte oile şi hergheliile de cai şi cirezile de bivoli, pentru care este vestită îndeosebi Apşa-de-Jos, sau vor apare în legănările valurilor Tisei pe plutele lor de lemn de brad, ducând până departe la Seghedin chiar, şi sub această umilă haină de lucrători,

aceiaş mândrie şi aceiaş suferinţă mare a mândrei înfrânate de necazuri. Datoria noastră este ca, atâta vreme, cât aceşti ultimi străjeri mai trăiesc, noi să sprijinim afirmarea lor dârză faţă de cei ce-i neagă, iar pe ei să-i ţinem mereu trezi, căci pierzând această ultimă dovadă vie a drepturilor noastre istorice în aceste locuri, vom pierde cu ea ori ce drept asupra poenilor ce resună de chemarea voevozilor descălicători, şi asupra ctitoriilor, urme sfinţite, din care a rasărit cea dintâi rază de cultură românească. Apşele nu mai sunt pentru noi câteva hectare de pământ, sau câte-va suflete mai mult, ele sunt un simbol al existenţii noastre de veacuri în locuri de cari azi nu ne leagă decât amintiri scumpe". [1])

Incheere.

Renaşterea statului cehoslovac se datoreşte, precum am văzut, unui complex întreg de cauze, pe care Vlastimil Kypal, în recenta sa carte intitulată: „*Originile diplomatice ale statului cehoslovac*" le resumă astfel: „Istoriceşte vorbind, statul cehoslovac independent s'a zămislit în urma unui întreg complex de cause, unele generale, iar altele particulare. Intre causele de ordin general este cea mai principală marele război, ce fusese provocat prin agresiunea imperiului austro-ungar, din care făceau parte şi teritoriile cehoslovace, contra Serbiei, de rasă slavă ca şi Cehoslovacii, cu concursul Germaniei, de a cărei expansiune era ameninţată Europa centrală şi poporul ceh, slav şi dânsul. O a doua causă generală fusese victoria militară a puterilor antantei asupra puterilor centrale, o victorie care avu drept consecinţă destrămarea imperiului austro-ungar, la care contribui în acelaş timp risipirea armatei şi loviturile de stat naţionale. Cu izbânda antantei triumfă principiul libertăţii naţiunilor oprimate, un principiu strâns legat de dreptul popoarelor de a dispune ele de sine înseşi, în care se poate vedea a treia causă generală a libertăţii cehoslovace. Causele de ordin particular fuseseră pe deoparte campania diplomatică şi militară a profesorului Masaryk şi a colaboratorilor săi, pe de altă parte lupta în interitorul hotarelor, care a facilitat acţiunea în străinătate şi a precipitat descompunerea internă a imperiului, aşa că după deruta

---

[1]) M. Pop, *l. c.* p. 10.

sa militară şi diplomatică, liberarea politică se produse asa zicând automatic fără vărsare de sânge". [1])

Şi era firesc să se întâmple ca după sbuciumări şi umiliri de veacuri, dreptatea naţiunii cehoslovace să învingă ca şi acea a poporului român. După o robie de trei ori centenară poporul cehoslovac, prin credinţa şi vrednicia sa, înfruntând toate greutăţile ce i se iviră în cale, îşi redobândi libertatea şi neatârnarea. Şi era drept să ajungă acolo, fiind că poporul acesta, care a înfrânt îndârjirea trilincviştilor şi a înlesnit propovăduirea credinţei în limba slavă, care a dat omenirii pe Ion Hus, primul martir al libertăţii de gândire, şi a asigurat omenirii libertatea de credinţă prin varurile de sânge ale războiului de treizeci de ani, care a produs cugetători de seamă cum era Komensky; istorici ca Dobner, Vogt, Palacki, Šafařik, Jireček şi Jarnic; scriitorii ca Mahor, Sabina, Neruda, Ceh, Čapek Vrchlicky, Dyk şi Salda; compozitorii ca Smetana, Dworžak, Zdenko şi Fibich, pictori ca Anton Chlădek, dascălul nemuritorului Grigorescu [2]), Filla, Spala, Čapek şi Rabas şi sculptori ca Mysbek şi Stursa, era vrednic să-şi cucerească o soarte mai bună în lume. Energia, ce veacuri de arândul s'a cheltuit în luptă grea pentru libertate, se va folosi la Cehoslovaci, ca şi la noi la Români, pentru intensificarea operei de civilizaţie, care nu poate încolţi şi înflori decât sub razele binefăcătoare ale libertăţii naţionale, dobândită atât de greu prin sforţări seculare, prin jertfe de generaţii şi prin patriotismul şi marea înţelepciune politică a profesorului T. G. Masaryk, primul preşedinte al Republicei Cehoslovace, care a făcut ca dreptatea să învingă, căci acesta este înţelesul deviziei sale: „*Pravda vitezi*" !

[1]) VLASTIMIL KYBAL, *Les origines diplomatiques de l'Etat Tschecoslovaque*, Prague, 1929, ed. „Orbis", p. 13; STLOUKAL, *Histoire depuis les temp les plus anciens jusqu'a la guerre mondial*, în B. HORAK, *Republique Tchecoslovaque*, Prague, 1928 pp. 15—38.; I. OPOCENSKY, *La reconstitution de l'Etat tchecoslovaque*, pp. 41—53; cfr. FRIEDRICH WEIL, *Tschehoslowakay*, Gotha-Stuttgart, 1924, p. 10 urm. JEAN OPOČENSKY, *La fin de l'Autriche et la genése de l'Etat Tchehoslovaque*. Prague, 1928; PAUL KOLISCH, *Vom Kampfe der Tschechen um ihren Staat*, Wien-Leipzig, 1929; I. SIMIONESCU, *Ceho-Slovacia*, Bucureşti, 1922.; T. G. MASARYK, *Idealurile umanităţii, despre bolşevism*, în româneşte de P. Cancel, Bucureşti, Cultura Naţională; T. G. MASARYK, *Les Slaves apres la guerre*, Prague, Orbis 1923; cfr. Herben-Hartl Blaha, *T. G. Masaryk, sa vie, sa politique, sa philosophie*, Prague, Orbis, 1923.

[2]) GH. OPRESCU, *Primul profesor al lui Grigorescu: Anton Chladek* (1794—1882), în *Omagiu lui N. Iorga*, Craiova, 1921, p. 231 urm.

ANEXE

I

Act de danie din 31 August 1599,

prin care împăratul Rudolf dărui lui Mihai-Viteazul moşia Königsberg din Silezia pentru serviciile ce aduse cauzei imperiale cu ocazia cuceririi Ardealului.

Nos Rudolfus etc.... fatemur et recognoscimus per praesentes pro nobis ac haeredibus et succesoribus nostris, regibus Bohemiae, marchionibus Moraviae, ducibus utriusque superioris et inferioris Silesiae ac ducatuum Svidniensis et Iauriensium universis, quod nos considerantes singularem integritatem, ardens nobis regnisque nostris imo toti christianitati serviendi studium militare et heroicam fortitudinem praeclaraque benegestorum et virtutum merita, quibus Michaelem vaivodam Valachiae praediptum et decoratum esse novimus et praeciue laudabilem et approbatam fidei et sinceritatis erga nos constantiam, qua nullis laboribus aut vigiliis parcens nec pericula ulla, quamvis vicinissima exhorrescens, imperio et pactis sultani turcici sese substraxit et nobis regnique nostris imprimis Hungariae, uti ab antiquo fuerat, denuo coniunxit et submisit et hactanus in ea invicto animo haud minis et pollicitationibus motus fideliter perstitit et perseveravit ac imposterum perstiturum et perseveraturum sese promittit et obstringit.

Cupientes eundem in hac sua erga nos serviendi promtitudine et inviolabili fide retinere et conservare, eidem Vaivodae Valachiae et haeredibus eiusdem utriusque sexus masculis et feminini totale dominium ad arcem nostram Kunigsberg vocatam in Silesia in ducatu Svidnicensi sitam pertinens, una cum cunctis eiusdem utilitatibus ac pertinentiis quibuslibet universis, utpote pagis, terris, arrabilibus, cultis et incultis agris, pratis, pascuis, faenetis, fluviis, piscinis, molendinis, silvis, nemoribus, aliisque pertinentiis quovis nominis vocabulo vocitatis de iure ad eandem spectantibus et pertinentibus ac sub suis veris metis et antiquis limitibus existentibus cum omni iure nostro, quod in iisdem universis bonis iuribuspue ut rex Bohemiae et dux utriusque Silesiae ac ducatuum Svidnicensium et Jauriensium qualitercunque habuimus clementer et ex singulari gratia nostraque scientia et animo deliberato sano acedente consilio, praesertim vero ut propensum plane affectum nostrum ac merita et officia ipsius praestita

recognoscendi benignam voluntatem tanto evidentius perspicere queat, donavimus, dedimus et contulimus iure perpetuo, ut prelibatum totale dominium ad praefatam arcem Kunigsberg pertinens a memorato vojvoda haeredibusque ac posteris suis utriusque sexus aut iis, quibus testamento legaverit, nullo modo revocari et auferri possit nec debeat. Hac tamen conditione per expressum declarata, ut ipse vojvoda eiusque haeredes ac posteri ea omnia, quae incolae et status ducatuum Svidnicensium et Jauriensium ratione onerum publicorum pro more et consuetudine ditionis illius praestare solent ex bonis illis Kunigsbergensibus praestare subditosque dominii in pristinis iuribus et libertatibus conservare ac superinde ante apprehensionem possessionis iuramentum ac sollenes quosque literas reservales edere et exhibere teneatur.

Prouti damus et confeximus vigore et testimonio literarum nostrarum manu nostra propria ac sigilli nostri appensione munitarum. Quae dabantur în arce nostra Pragae 31. Augusti 1599.

Originalul în Hofarchiv din Praga, Abteilung Hofkammer, editat de Dr. I Mačurek, *Rumänische Fürsten als Gäste in Böhmen, Unbekannte Dokumente*, în Prager Presse, Sonderbeilage: „Das Königreich Rumänien" 5 Mai 1929, p. 6 urm.

II

Actul din Aprilie 1601

prin care Mihai Viteazul însărcinează pe Carolus Magnus, intendentul curții imperiale din Praga, cu administrarea moșiei sale Königsberg din Silezia.

Wir Michael, von Gottes Gnaden des Fürstentumbs Wallachey Vaivoda und Erbherr etc. Bekennen und füegen hiemit allermenniglich, wessen Standes und würden dieselben sein, denen dieser unser offen gewaldsbrief vorkommen möchte, mittelst unseres genedigen und freundlichen gruesses, erbiettung nach Stands Gebühr zu wissen. Demnach die Rom. Kays. auch zu Hungern und Behaimb etc. königliche Mt. etc. unser allergenedigster Herr, uns on Ansehung unseres grossen erlidtenen schadens, in den wir von unseren feinden durch Gottes genedigen Verhengnuss obgedachter unsers Erblands beraubt und mit gewald mit von Land und Leuten in diesem wehrenden Krüeg wider den allgemeinen Erbfeind und sonderlich beider fürgangenen Siebenbürgischen Mutation und veränderung verstossen worden, mit ainer in ihr Kays. Mt. Fürstentumb Schlösien gelegenen Herrschaft mit namen Kinsperg versehen, und uns dieselbige mit rechsten wissen und vorgehabten Rat, laut einer darüber aufgerichten und ververtigten Cession allergenedigst (dafür wier dann nochmals aller untertenigist danckbar sein) erblich cediert, eingeraumbt und ab-

getretten und zu würklicher folge durch dero hiezu deputierte Herrn Commissarien immitieren zulassen, allergenedigste vorschung getan. Und aber wier unns daran gelegen, bei solicher immission und real-tradition zuerscheinen und soliche kayserliche unns erwiesene gnade aigener Person zuentphahen ehrhaft halber verhindert worden. Als haben wir auf unser genediges ansinnen unnd ersuchen und darauf erfolgte guetwillige, erklärung an unsere statt deputirt unnd mit geniegsamber volmacht, sovil hinzu vonnötten abgeordnet, den Edlen und vessten Carolum Magnum allerhöchst gedacter Ihrer Kays. unnd Kö. Mt. Hoffdienern und der hochlöblichen Cron Behaimben Post-meistern, dergestalt, das er unsertwegen unnd an unserer statt sich neben Ihrer Kays. Mt. hierzu abgeordneten Herrn Commissarien an obgemelten Ort verfüge, daselbst unsertwegen erscheine, sich in die Pósses immittieren lasse, noh den undertanen die Huldigung nach Lannds Gebrauch fordere, die güeter unnd alles was dazu belegen, mit hohen unnd niedern Gerichten unnd allen hierzu gehörigen Perti-nentien wie soliches in Lehens Gerechtigkaiten namen haben möchte, administriere, die abnutzungen einnehme unnd als unserer praefectus unnd verwalter entweder in eigener Person oder aber durch einen unsern oder anndern seinen Vertrautten, den wir oder er hierzu tauglich achten wüerde, guberniere, Gericht und Gerechtigkeit Hand habe unnd alles dasselbige, was wir gegenwerttig thuen konnten, solten oder möchten, bis auf unnsere weitere anordnung verrichte unnd leiste. Was alsdann obbemelter unnserer Bevolmächtigter Anwalt Carolus Magnus entweder in aigener Person oder durch seine hiezu substi-tuierte tuen oder laesen wiert, dasselbige, welchen wier jederzeit an-genemb, ihn auch in allen schadlos halten, da er auch einer mehrern gwalds als hierinnen begriffen, benöttigt sein würde, wellen wir im denselben hiemit in optima forma iuris cum omnibus salutaribus et in concessionibus a immissionibus feudi competentibus clausulis ge-geben haben, dessen Urkund haben wier diese unnsere Plenipotenz und Substitution mit unserem Secret wissentlich gesiegelt und aigene Hannd underschreiben, weliches geschehen zu Prag, den vierten Tag des Monats Aprillis Anno im Sechtzehen hundert und ersten.

Originalul în Hofarchiv în Praga, Abteilung Hofkammer, editat de DR. I. MARČUREK, l. c. p. 7—8.

III

Scrisoarea lui Grigore Vodă Ghica către Venceslav de Lobkowitz prin care oferă împăratului Leopold I serviciile sale.

Johann Gregor Gika, Herzog in der Walachey an Venzel von Lobkowicz.

Celsissime princeps, dne gratiosissime.

Non ad ceremonias tantum et ad complemenda declaranda ad Vestram Celsitatem venire gestio (!), sed ad conferenda et quedam simul componenda: pudor esset ad indecorum ex parte mea apud prudentes, quod primum ministrum rotam imperii moventem non acceserim, prout ipsa ratio expostulabat. Ego etenim ad Vestram Celsitudinem recurrere exopto tamquam ille, qui ad instantiam christianorum imperatoris invictam fidelitatem ostenderit, duas provincias, in quibus regnebat, reliquerit, haereditariis bonis renunciaverit, nec non magnitudinis sui dominii cesserit autoritati, ut christiano tanto principi inserviret, quid orbis, quid in orbe prudentes loquerentur, de me ac clamarent pro certo me imperitum, insultum et quasi non dignum, ut ad tantum ministrum saltem semel comparear, qui nil aliud intendet, nisi principis sui gloriam et eos qui dicto domino sunt fideles perbenigne amplectatur. Quare Vestram Celsitatem obnixe rogo non dedignetur me ad se admittere, ut obsequia offeram et quae sunt conferenda sincere exponam. Dum me Celsitati Vae humiliter commendo.

Celsitatis Vae addictissimus servus et amicus

Ioannes Gregorius Gika
princeps Valachiae Transalpinae.

Adresa:

Ad Celsissimum principem et diminum dnum principem de Lobkowitz ducem in Sagan Sac. Caes. Regiaeque Mtis supremo aulae prefectum aurei velleris equitem dnum meum gratiossissimum.

Originalul în Arhivele Lobkowitz în Roudnice, editat de DR. I. MAČUREK, l. c. p. 8.

IV

Scrisoarea lui George Ștefan, Domnul Moldovei către Venceslav de Lobkowitz din 16 Apr. 1662, prin care îi recomandă pe credinciosul său Iacob Harsang, care vine cu depline puteri să trateze în numele său.

Georg Stephan, Wojwode der Moldau an Wenzel von Lobkowitz.

Clementissime princeps ac dne dne mihi clementissime.

Indignitatem meam Celme princeps ultro fateor quidem sed necessitas exiliumque quadrienale, quo me fortunae novercantis severa

destrusit manus, urget, ut fores clementiae Vae Celsitudinis sollicitem ac pulsem. Quanquam autem non dubitem, quin Va Celsitudo inter seria ac ardua etiam negotia mei sit memor, harum tamen latorem generosum Iacobum Harsagium primarium aulae meae familiarem cum plena autoritate ad Vestram Celsitudinem expediendum duxit, ut meo nomine possit loqui, agere, ubi et dum necessitas postulaverit. Demisse suplico Vestram Celsitudinem, ut eidem plenam fidem adhibens, memor meae fortes, efficiat apud Sacratissimam Mtem, ut dum et quando de communi christianitalis (sive via pacis sive vi armorum) agetur, ne et ipse a clementia eiusdem excludar. Voti enim compos factus, Sacra sua Mtas, meam fidelitatem integram, Vestra quoque Celsitudo gratitudinem devotam, experietur, cui omnigenam felicitatem apprecans, me meaque clementiae eiusdem commendo.

Datum ex Szina die 16. Aprilis 1662.

Vae Celsitudinis servus humillimus

Georgius Stephanus,
palatinus Moldaviae.

Adresa :

Celsissimo sacri romani imperii principi ac domino dno Venceslao a Lobkovits, duci Saganensi, auri velleris equiti, gubernatori, domus Lobkovitzianae, sacrae Caes. regiaeque Mtis consiliario intimo, generali campi marsalco, nec non încliti consilii aulici bellici praesidiario dno mihi clementissimo.

Original: Lobkowitzarchiv în Roudnice, ed. de Dr. I. Mačurek, l. c., p. 8.

V

Scrisoarea lui George Ştefan către Venceslav Lobkowitz din 21 Iulie 1662, prin care îi mulţumeşte pentru asilul ce i-a dat la Holleschau în Moravia pe moşia contelui de Rotal.

Georg Stephan, Wojwode der Moldau an Wenzel von Lobkowitz.

Celsissime princeps ac domnine domine mihi gratiose.

Habita ratione tum sortis meae, quam ex fortunae novercantis dira manu, ac iusto Dei iudicio vel fatali quadam necessitate iam per aliquot annos magno cum damno meo experiri cogor; tum christianae sympatiae, ex qua meis indolescit casibus, mihi indigno clementiae suae favonio Vra Celsitudo adspirare dignata fuit. At nunc etiam praeteritis proximae diebus, dum me in bona Moravica excellentissimi domini comitis a Rotal conferre vellem, post gratiam sacra-

lissimae Suae Mtis de salvo passu mandare voluit. Quam ob rem, quoam vivam, Vae Celsitudini gratias agere non desinam, fretus ea spe, ne ego etiam a Sua Mtis clementia Vestrae Celsitudinis intercessione praerita excludar, dua nempe et quando ac quomodo-cumque cum Turca negotium agredietur. Suplico Vae Celsitudini tandem clementiam erga, me cuntinuare volens praesertiam exhibitari fidem adhibens, si quae nomine meo proposuerit, habeat audientiam benignam ac responsum.

Hic Vae Celsitudini omni gena precor felicitatem.

Datum Helesoviae in Moravia die 21 Julii anno 1662.

Celsitudinis servus humillimus

Georgius Stephanus,
palatinus Moldaviae.

Adresa :

Celsissimo principi ac domino dno Venceslas sacri romani imperii principi a Lobkovits, domus Lobkovitsianae gubernatori etc.; Sacrae Caesareae regiaeque Mtis consiliario, actuali intimo ac consilii bellici praesidi, dno dno mihi admodum gratioso.

Originalul în *Lobkowitzarchiv* în Roudnice, ed. de Dr. I. Mačurek, l. c. p. 8.

VI

Scrisoarea lui George Ştefan către Venceslav Lobkovitz, prin care îl roagă să intervină pentru a fi primit sub scutul împăratului şi pentru reaşezarea sa în scaunul domniei, de unde fusese alungat pe nedrept, cerând totodată un mic dar de 15.000 fl.

Georg Stephan Wojwode der Moldau an Wenzel von Lobkowitz.

Illustrissime et excellentissime princeps dne collendissime.

His brevibus verbis venio suplex Vestram Excellentiam rogatum, velit mei patrocinium in hac aula apud clementissimum imperatorum cum aflectu suscipere. Multi se offerunt, a quibus et literas monitorias habui, ut huc per postam accederem, prout feci, sed adhuc nullum rei eventum adverto. Iniuste a legitima principatus sede per meos proprios ministros turbatus, ad protectionem Caesaream confugi, facilis namque esset sedis ac dominii restitutio, dummodo Caesaris interpositio adesset. Nam Turcarum imperator mihi nec infensus, nec contrarius est, provincia me vocat, incolae et barones optant. Vicini principes amicissimi mei, qui et gratularentur. Possem si vellem ire,

sed cum fundamento ire vellem, ut non ad quemlibet ventorum flatum, iterum naufragium paterer. Qua de re si sua Clementissima Caesarea Mtas cristiana pietate dignaretur (casu quo ab utraque parte pax firmaretur) sed apud Turcarum imperatorem interponere et mediatione declarare procul dubio hanc gratiam Cesari porta otomana nunquam denegaret, quia ego contra portam nunquam arma caepi, sed oboedientiam praestiti, provinciam non destruxi, sed iniquus fortunae cedendo cum silentio exivi. Hoc vero negotium felicius ad optatum finem perduci non posset, quam protectione et promotione Vae Excellentiae et tanquam bellici consilii praesidentis (ista enim tractatio ad tale consilium pertinere crederem) et tanquam primarii ministri caesaris et consiliarii, apud quem pollet multum verbo et opere. Anni preteriti verba Vae Excellentiae mihi sunt in corde sculpta et plus fido et consilio post Deum Vae Excellentiae, quam multis aliis, qui se promittunt, propterea non recedam a protectione Vae Excellentiae, quam supplico velit acceptare erga me. Et si negotium hoc Deo permitente ad votum Vae Excellentiae et meum agnoscet, Vestra Excellentia et mundus, qualem semper servum habebit et amicum et vero haec amicitia facta restitutione in legitimam sedem sit inter nos certa et firmiora, supplex rogabo Vestram Excellentiam (quod opto non vitio vertat) ut possim particulam aliquam devotionis observantiae et inceptae amicitiae erga Vestram Excellentiam declarare, det mihi licentiam, qua valcam suo tempore unum pomum, ut diciti sive unum par chirothecam aut leve manusculum offere et exhibere nempe quindecim millia florenorum. Dico 15.000 fl. pro mea ineunda amicitia et amicitiae memoria conservanda, interim mea obsequia Vae Excellentiae devotissime dedico et iterum suplico, dignetur protectionem et promotionem mei suscipere tantum enim vis non protest, nisi opus susceptum ad finem felicitam deducere, quod det Deus.

Vae Illmae et Excellae Dominationis

P. S. Casu vero quo erit declaratum bellum inter imperatorem et imperatorem facilius res curret, imo ad consilium Vae Excellentiae omnia devolventur, quod pro me erit optimum.

Addictissimus servus

Georgius Stephanus,
Terrarum Moldaviae princeps.

(Ohne Datum).

Originalul în Lobkowitzarchiv în Roudnice, ed. de Dr. I. Mačurek, l. c. p. 9.

VII

Scrisoarea lui George Ştefan către Venceslav Lobcovitz, din 9 Aprilie 1664 din Stettin, prin care comunică „patronului său“, că fusese la Moscova şi a petrecut acolo 60 de zile, dar că n'a isprăvit nimic la marele duce, şi că se va îndrepta din nou spre curtea imperială; se plânge contra unui oare care Cristofor Marianovici, care prin un contract fictiv voeşte să-i sustragă odoarele pe care le amanetase la un Evreu din Viena cu numele Iacob Frenkly; cere protecţia lui Lobkovitz şi a împăratului.

Georg Stephan, Wojwode der Moldau, an Wenzel v. Lobkowitz.

Singularis Vae Celsitudinis clementiae quam tum erga personam, tum res meas saepe ostendit, memor devotionis meae testimonium paucis hisce lineolis volui apud eandem deponere statumque praesentem tamquam patrono meo gratioso humiliter exponnere. Novit V. C. ego ut indigena regni Hungariae ex speciali sacratissimae Cae Regiae que Mtis dni dni mei clementissimi indultu et gratia salvo eiusdem Mtis passu commitatus ad ser. magnum ducem Moscoviae annis praeteritis, ut me super praetensionibus meis aequissimis et iustissimis contentaret iveram. Sed, proh dolor, quo fortuna eo hoc saeculo favor hominum inclinat, fidesque cum fortuna nutat! Idem exartus in aula magni ducis, qui omnia mea desideria super arctissimo cum eodem contractu ac foederi fundata silentio indigno damnarit, nihilque boni vel mali (o pudor!) respondit ad rem. Iteratis suplicationibus super punctis ei oblatis, intra 60 circiter dies, quibus Moschua commorabar, responsum sollicitare ursi, sed nihil obtinui. Ideoque re infecta redux, cum Sacra Regia Mtas Sveciae, se etiam praetensiones meas in tractatu pacis, cum Moschis aut Russis, qui nomine magni ducis venturi sunt ad fines Livoniae, urgere, aegue ac suas clementer promiserit, ad tempora hic sub protectione eiusdem Mtis cogor subsistere. Deo volente conabor proprius ad aulam S. Cae Mtis ac Vestras Celsitudinis sedire. Porro non possum Celc. Vam celare, quam iniuriam patiar indigne et ab hoc indigno Christophoro Marianowits, qui ficto aliquo contractu vult res meas, quas apud Iudeum Iacobum Frenckly pro certa pecuniae summa sub ingressum itineris in Moschoviam Vienae deposueram, contra omne ius aresto damnare. Celsitudo Va clementer recordari aut in memoriam revocare poterit, quomodo famuli mei prope Vienae annis praeteritis a latronibus spoliati sint, quorum quidam capti ac cum parte rerum ablaturum reducti, a iudice publico res meas rehabere non potui, antequam in conspectum eius vocatus unicuique commissariorum aliorumque qui quomodocunque servitio latrones capienti praetendebantur implicati fuisse ad ultimum usque quadrantem praesente praenominato Marianowitz, prout et ipsi satisfacerem. Qui contentus suo stipendio, dum ego per aliquot montes Viennae commorarer,

nunquam me sollicitavit, neque homines meos, quos ibidem semper fore continuos habui monuit de aliquo debito. Iam nunc absentem per latus Iudei contra aequitatem fovit. Si quid promissi praestabo, ostendat primo et afferat in medium clenodia restantia, quae novem millia tallerorum valorit, libenter patiar cum ipso. Sed cum nihil adferre possit, idcirco nescio, quo iure in iuriam ill'am ab illo sustinere debiam. Non molestabo Cesitudinem vestram, hanc rem plenius intelliget ex relatione generosissimi dni Andreae Neumann ser. electoris Brandenburgensis consiliarii et residentis. Quapropter oro Vestram Celsitudinem . , . prout olim ita quoque personam resque meas protegat.

Stettini, die 9. IV. anno 1664.

Vae Celsitudini addictissimus et humillissimus servus

Georgius Stephanus,
princeps Moldaviae.

Adresa :

Dem Durchleuchtigsten hochgeboren Fürsten und Herrn Wenceslao Eusebio Herrzogen zu Sagen, des Röm. Reiches Fürsten und Regierern des Hauses Lobkowitz, Gefürsteten Grafen zu Strenstein, Herrn zu Gunitz Giseberg Holeschaw, Umstäft Rüebuck, Rittern des goldenen Velleris, Röm. Kays. Mt. Obristen Hoffmeister geheimen Rat, Cammerer und General-Feldmarschaln.

Orig. în Lobkowitzarchiv în Roudnice, ed. de Dr. I. Mačurek, l. c., p. 9.

VIII

De pe drum

de *Ion Urban Jarnik*

Cernăuţii, cât de dulce şi ademenitor mi-a sunat cuvântul acesta la urechi acum aproape 45 ani, când de după întoarcerea mea dela Paris, auzisem că s'ar putea să mă căpătuesc chiar în oraşul acesta, la universitatea înfiinţată aci în toamna anului 1875, negăsindu-se o persoană care afară de celelalte limbi romanice, să fi ştiut şi româneşte; era vorba să mă numească tocmai pe mine, care cu câteva luni mai înainte începusem de a mă îndeletnici cu studiul limbii române, făcând la Paris cunoştinţa unui român din ţară, Constantin Georgian.

Mi-am luat voie să povestesc în conferinţa dela teatru, în urma cărei întâmplări, fără vina mea, m'am văzut înşelat în aşteptarea mea, nu mă întind deci asupra trebii. Numai atâta, că eu, cu toate c'au trecut de atunci atâţia ani, nu m'am mângâiat de nenorocirea aceasta. Nu

6

doar de aceea că-mi ardea să mă fac în curând profesor la vre-o universitate, nu, ci de aceea că la Cernăuţi puteam să ajung deodată, tocmai în toiul năzuinţelor mele filoromâne, în mijlocul Românilor. Şi nu numai în însăşi capitala Bucovinei, ci şi în împrejurimea ei, unde mă vedeam hoinărind prin popor şi culegând la basme, doine, strigături, vorbe d'ăluia şi altele. Par'că vedeam volumele înjghebatc în felul acesta, o bibliotecă întreagă folkloristică, la fel cu cea a părintelui Marian din Bucovina sau cu cea a lui Tudor Pamfile şi Artur Gorovei din Ţara Românească. Se vede c'a fost scris că n'o să se facă, căci, după zisa poetului Scheffel, prea frumos ar fi fost.

Văzându-mi visul nimicit, am căutat cel puţin să mă pricopsesc, studiind lucrările celor de mai sus, cu privire la graiul din Bucovina şi pe Sbiera şi Grigoroviţa, ale căror povestiri din Bucovina, atât de simple, unele mişcătoare, altele glumeţe, cu haz, le studiasem cu de-amăruntul, având în gând să le tipăresc într'o zi însoţite de un glosar complect şi de nişte însemnări, ca străinii doritori să înveţe româneşte s'o poată face pe temeiul acestor lucrări.

Pe profesorii de limbile romanice dela universitate Gartner şi Friedwagner i-am cunoscut de mai înaintc, aflând cu bucurie că cel din urmă măcar în parte a realizat planul iscodit de mine. Mai dăunăzi, în vremea războiului mondial, am căpătat un plocon bine-venit, nişte basme adunate şi date la iveală de tânărul învăţat d-l Morar. Şi la urmă — last not least — în zilele acestea ne-am pomenit cu un dar din cale afară de îmbelşugat din partea d-lui consilier Dim. Dan, va să zică o mulţime de broşurele una mai interesantă decât cealaltă, pe care degeaba le-aş fi căutat prin librării.

Lucru de sine înţeles că doream tare să mi se dee prilejul de a vedea măcar oraşul dorinţelor mele. Dorinţa aceasta mi s'a îndeplinit de două ori: în 1911, când, întorcându-mă dela serbările aniversarului de 50 de ani al universităţii din Iaşi, m'am oprit aci de dimineaţă până'n seară, vreme scurtă într'adevăr, îmi fu însă de ajuns să mă uit, având drept călăuză pe I. P. S. Sa Mitropolitul, la măreţul palat al mitropoliei. O făcui cu atât mai bucuros de vreme ce clădirea este opera unui compatriot al meu, arhitectul Iosif Hlavka, acelaşi bărbat căruia, neamul ceh îi datoreşte academia cehă şi căminul studenţesc cunoscut sub denumirea de Colegiile lui Hlavka.

M'am bucurat că am să fac cu prilejul acesta cunoştinţă personală cu un alt compatriot al meu, prof. Kramerius, cu care am schimbat câteva scrisori, din nefericire însă bărbatul acesta vrednic murise, câteva luni mai înainte.

Drept despăgubire de ani de zile cunosc pe un alt locuitor din Cernăuţi, d-l prof. Dr. V. Şesan, care venind adeseori la Praga, îmi va da veşti despre mersul lucrurilor dintr'acest oraş. D-sa însurându-se cu o fată cehă din Praga, a dat pilda unei alianţe româno-cehoslovace cu ani mai înainte, până aceasta s'ar pune la cale între cele două neamuri.

Ceea ce atunci făcusem întâmplător, de astă dată o făcui cu tot dinadinsul: fiind vorba să colindăm prin ţările locuite de Români, lucru firesc că înainte de toate ne-am dus la Bucureşti, unde am petrecut patru săptămâni, apoi la Iaşi, de acolo la Cernăuţi, rămâind că chiar azi să ne repezim în cele două oraşe din Transilvania, Blaj, de care mă leagă nişte aduceri aminte duioase, şi la Sibiu. Ar fi bine, nu-i vorbă, dacă am putea să cercetăm şi alte oraşe din Ţara Românească, atât din vechiul Regat cât şi din ţările liberate, din păcate nu putem s'o facem, având de lucru pe acasă: eu la Praga, fiul meu la Brno, capitala Moraviei. Ne mângăiem cu nădejdea, că ceea ce n'am putut s'o facem cu graiu viu, are s'o facă broşura care, afară de conferinţa noastră ţinută la Ateneul Român din Bucureşti, va cuprinde şi unele anexe, trimiţându-se în toate ţările locuite de Români.

Se naşte întrebarea cam ce scop are colindarea noastră printre Românii din toate părţile, căci orişicine va fi înţelegând cum că într'o vreme, când nu s'au întors vremurile normale, vremurile păcii, când şi călătoria prin meleagurile acestea este împreunată cu nişte neajunsuri destul de mari, nu se fac călătorii de petrecere. Se poate lesne ghici cam care este scopul călătoriei: închegarea cât de curând a unei alianţe între Cehoslovaci şi Români, dela stat la stat şi dela popor la popor.

S'ar putea naşte o altă întrebare la care şi-ar dori de buna seamă din partea noastră un răspuns răspicat şi limpede: ce noimă poate să aibă înfiriparea unor legături prietenoase trainice între aceste două popoare, cari sunt de obârşie deosebită şi cari n'au avut până acum o graniţă comună? O fi fost şi aici acelaş lucru, după cum este cu alianţa popoarelor şi statelor în genere: Se unesc două state atunci, dacă se aşteaptă ca din unirea aceasta să le vină amândurora nişte foloase din punct de vedere sau material sau ideal. Dacă însă schimbându-se împrejurările astfel, că una din cele două părţi nu mai aşteaptă în urma alianţei vre-un folos, apoi, în ciuda legăturilor de mai înainte, fireşte ţesute de mai înainte se întind, câte odată se rup şi atunci vedem cum unele naţiuni, fie şi înrudite, câte-odată încep să-şi caute foloasele lor în altă parte, luându-se chiar la ceartă cu aliaţii de mai înainte.

Cu privire la interese materiale, aceasta, am declarat-o chiar din capul locului, trebue să mărturisim că nu suntem de cei cari s'ar putea socoti drept competenţi, căci n'avem pregătirea trebuincioasă pentru aşa ceva. Cu toate acestea la atâta ne pricepem şi noi că şi cele două state, regatul român şi republica ceho-slavă s'ar putea ajuta unul pe altul cu privire la viaţa economică: doară noi avem multe din cele ce până acum lipsesc Românilor, pe când România ar putea să ne dee în schimb altele, de cari n'avem poate nici nu vom avea în viitor. Aşa bunăoară la noi avem maşini pentru agricultură şi in-

dustrie, avem zahăr, stofe, sticlă ş. a., pe când Românii ar putea să ne furnizeze petroleu, bucate, carne, lână şi multe altele.

Să înţelege că lucrul nu poate să meargă atât de departe ca numai şi numai pentru nişte foloase materiale să se unească două neamuri cari cu privire la alte bunuri, mai cu seamă la cele culturale ar avea nişte idei cu totul contrare.

O astfel de alianţă nu numai n'ar fi normală, dar nici n'ar dăinui vreme mai îndelungată. Trebue deci să existe şi nişte simpatii, câteodată chiar atari ce nu se arată aievea, luând obârşia lor sau în nişte întâmplări istorice, având de a se lupta amândouă neamurile aliate în trecut cu nişte duşmani comuni la fel, sau izvorând aceste simpatii din adâncimile necunoscute ale psihologiei acestor popoare.

Cu privire la acest lucru putem să fim mulţumiţi, căci în vremea crâncenului războiu am fost adeseori martori de dovezi de prietenie între ostaşii de obârşie ceho-slavă, foarte adeseori între unii cari nici nu se pricepeau întreolaltă. Şi tot aşa pot să mărturisească soldaţii români cari s'au oploşit pe la noi, cu câtă dragoste erau primiţi din partea populaţiunii cehe. Şi cum s'ar putea desluşi astfel că un G. Rotică între nişte articole ale sale din anii 1916 şi 1917 a putut să scrie unele la fel cu cel întitulat „Conştiinţa cehă" în care a pătruns atât de adânc în chiar substanţa sufletului ceh, articol în care se oglindeşte atâta dragoste pentru poporul care doreşte să se unească cu cel român?

Văd însă că prea m'am întins cu vorba. Nu pot să sfârşesc până să nu-mi spun mulţumitele cele mai cordiale pentru primirea atât de prietenoasă din partea inteligenţii române din Cernăuţi, încât mă simt chiar cam zăpăcit de atâtea semne de dragoste, părându-mi că se cam preamăresc meritele mele. In frunte a mers tineretul de aci, care m'a întimpinat într'un fel nemaipomenit, le mulţumim tuturora din inimă şi voiu ţine minte cât voiu trăi.

Ş'apoi ce priveşte oraşul, avui prilejul, ca în ajunul plecării, stând la domnul Ministru Dr. Iancu Nistor de vorbă cu primarul Cernăuţilor, D-l Şandru, să-l felicitez pentru curăţenia şi buna rânduială, ce domneşte pretutindenea nu numai în oraş, ci şi în grădina publică, unde m'am mirat şi de băncile cele multe cari poftesc pe locuitori să se odihnească la umbra copacilor uriaşi, desfătându-se de ciripitul dulce al păsărilor şi găsind aci înviorarea şi învioşirea, de care au nevoie orăşenii. Fie ca oraşul acesta bine situat să devie din ce în ce mai frumos, un centru cultural din nordul României Mari" [1]).

---

[1]) „Glasul Bucovinei", II, no. 168, p. 2 urm.

CUPRINSUL

ILUSTRAŢIUNI